

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Haziran/June 2023, c. 9, s. 1: 387-432

İftitâh Dualarıyla İlgili Rivâyetlerin Tespit ve Tahlili
Detection and Analysis of the Rivayah About the Prayers of Iftitah

Rıdvan KALAÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Hadis Ana Bilim Dalı,
Assist. Prof, Van Yüzüncü Yıl University,
Faculty of Theology, Department of Hadith
Van/Türkiye
r30kalac@gmail.com

ORCID: 0000-0002- 3257-2471

DOI: 10.47424/tasavvur.1230127

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 05 Ocak / January 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22 Mayıs / May 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atf / Citation: Kalaç, Rıdvan. "İftitâh Dualarıyla İlgili Rivâyetlerin Tespit ve Tahlili". *Tasavvur - Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 9 / 1 (Haziran 2023): 387-432.
<https://doi.org/10.47424/tasavvur.1230127>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | mailto: ilahiyatdergi@nku.edu.tr

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

CC BY-NC 4.0

Öz

Rivâyetlerde bildirildiğine göre Resûl-i Ekrem (s.a.s.), farz veya nafîle namazlara başlarken Fâtiha Sûresi'ni okumadan önce iftitâh duaları olarak bilinen *Sübhâneke*, *Veccehtü* ve *Allâhümme Bâid* gibi bazı dualar okumuştur. Çalışmada söz konusu duaların rivâyetlerdeki yansımalarının tespit edilip sıhhat derecelerinin ortaya konması ve fikhî mezheplerin bu dualardan birini tercih sebeplerinin vuzuha kavuşturulması amaçlanmaktadır. Literatür taraması yönteminden istifade edilerek hadislerin tahrirleri yapılmış ve cerh-ta'dil ile tabakat kitaplarından hareketle rivâyetlerin isnadlarında yer alan râvilerin durumları ortaya konmuştur. İnceleme sonrası iftitâh duası olan *Sübhâneke* ile ilgili merfû rivâyetlerin hicri üçüncü asır tasnif dönemi kaynaklarında Hz. Âişe ve Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla, sonraki dönem eserlerinde ise sekiz farklı sahâbî tarafından da nakledildiği ve bu rivâyetlerin tamamının sıhhat bakımından zayıf olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu konudaki en sağlam rivâyetlerin Hz. Ömer'in uygulamasına dayanan mevkuf rivâyetler olduğu ortaya çıkmıştır. Hadis kaynaklarında *Veccehtü* duasıyla ilgili beş farklı sahâbîden bazı rivâyetlerin nakledildiği ve bunların büyük bir kısmının Hz. Ali kanalıyla aktarıldığı görülmüş ve bir tarik dışında diğerlerinin sahih olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan Ebû Hüreyre kanalıyla nakledilen iftitâh dualarından *Allâhümme Bâid*'in ise sıhhat bakımından daha sağlam olduğu ortaya çıkmıştır. Bu rivâyetler ışığında fikhî mezheplerin bu dualar arasındaki tercihleri de farklı olmuştur. Örneğin Hanefiler ile Hanbelîler namazda *Sübhâneke* duasını okumayı tercih ederken Şafiîler *Veccehtü* duasını okumayı uygun görmüşlerdir. Mâlikîler ise namaza doğrudan Fâtiha Sûresi ile başlamak gerektiğini ve bu duaları okumanın mekruh olduğunu savunmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, namaz, dua, iftitâh, *Sübhâneke*, *Veccehtü*, *Allâhümme Bâid*.

Abstract

As mentioned in the narrations, the messenger of Allah (pbuh) used to recite some prayers known as opening prayers such as *Subhaneke*, *Wejjehtu* and *Allâhümme Bâid* before reciting Fatiha surah while starting the obligatory and supererogatory worships (salat). In this study, it is aimed to find out the reflections of the abovementioned prayers in narrations, and to determine

their authenticity and to reveal the reasons why jurisprudential sects preferred different prayers. Benefitting from literature review method, hadith inferences were made, and moving from the books of refutation & corrections and biographies, the cases of the narrators of the hadiths, who took part in the ascription of the narrations, were put forth. After the investigation, it was determined that the narrated narrations about *Subhaneke*, an opening prayer, were found to have been narrated by eight different prophet companions in their later works through Aisha and Abu Sâ'id al-Khudrî in early hadiths resources; and that all these narrations were weak in terms of authenticity. However, it was revealed that the most authentic narrations about the issue were those depending on the practice of Umar. In the hadith resources, it was seen that five different prophet companions narrated some narrations about the *Wejjehtu* prayer, and that the great majority of these narrations were through Ali, and that most of these narrations were authentic, yet only one reference was found to be weak. On the other hand, it was revealed that the narrations narrated by Abu Huraira between the opening prayer, *Allâhümme Bâid*, turned out to be genuine in terms of authenticity. For instance, while Hanafis and Hanbalis have preferred reciting *Subhaneke* during salat, Shafiîs have found it appropriate to recite the prayer *Wejjehtu* in the salat. On the other hand, Malikis have thought that it was obligatory to start the salat with Surah Fatiha, and that it was makruh to recite these prayers in salat.

Key Words: Hadith, salat, prayer, opening (iftitâh), Subhâneke, Wejjehtu, Allâhümme Bâid.

Giriş

Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'in namaza başlarken iftitâh duası olarak birbirinden farklı bazı dualar okuduğu kaydedilmiştir. Bu dualara dair merfû rivâyetlerin büyük bir çoğunluğu, *Sübhâneke* ile ilgili nakledilmiştir. *Sübhâneke* duasına ilişkin rivâyetler hicri 3. asır tasnif dönemi kaynaklarında Hz. Âişe (öl.58/678) ve Ebû Saîd el-Hudrî (öl. 74/694) gibi iki farklı sahâbî kanalıyla nakledilirken sonraki dönem eserlerinde bu rivâyetler çoğalmış ve Abdullah b. Mes'ûd (öl. 32/653), Hz. Ömer (öl. 23/644), Enes b. Mâlik (öl. 93/712), İbn Ömer (öl. 73/693), Büreyde (öl. 63/683), Câbir b. Abdullah (öl.

78/697), Hakem b. Umeyr (öl.?) ve Vâsile b. el-Eska' (öl. 85/704) gibi sekiz farklı sahâbî tarikiyle de nakledilmiştir.

Namaza başlarken *Sübhâneke* duasının okunmasıyla ilgili mevkûf rivâyetler de mevcuttur. Bu uygulamanın, Hz. Ömer¹ başta olmak üzere Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman ve Abdullah b. Mes'ûd tarafından tatbik edildiğine dair rivâyetler nakledilmiştir.² Ancak bu konudaki meşhur uygulama Hz. Ömer'e aittir. Çünkü gerek ilk dönem gerekse sonraki dönem hadis eserlerinde çok sayıda tarikle *Sübhâneke* duasının Hz. Ömer'in sünneti olarak nakledildiği görülmektedir.

Hadis kaynaklarında kaydedildiğine göre Hz. Ali (öl. 40/661), Hz. Peygamber'in farz veya nafil namazlarda iftitâh tekbirinden sonra namaza *Veccehtü* duasıyla başladığını bildirmektedir. Bu duaya ilişkin rivâyetler, ilk dönem hadis kaynaklarında ve sonraki dönem eserlerde en çok Hz. Ali kanalıyla nakledilmiştir. Ancak bazı eserlerde (çoğunlukla sonraki dönem eserlerinde) Muhammed b. Mesleme (öl. 43/663), Abdullah b. Abbas (öl. 68/688), Câbir b. Abdullah ve Ebû Râfî' (öl. 40/660) tarikleriyle nakledilmiştir.

Allah Resûlü'nün namaza başlarken *Allâhümme Bâid* duasını okuduğu da vârid olmuştur. İlgili rivâyetler, Ebû Hüreyre ve Semüre b. Cündeb tarikiyle kaynaklarda yer almıştır. Esasında bu dua hakkındaki hadislerin tamamına yakını Ebû Hüreyre kanalıyla gelmektedir. Konuya ilişkin Ebû Hüreyre rivâyetleri, Tirmizî hariç *Kütüb-i sitte* musanniflerinin tamamı tarafından tahrir edilmiştir. Hz. Peygamber'in namaza başka dualar ile başladığını bildiren hadisler de mevcuttur.³ Ancak nakledilen bu duaların bir kısmı, çalışmaya

¹ Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1983), 2/75-76; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, (Cidde-Dimaşk: Dâru'l-Kible-Müessesetü Ulûmî'l-Kur'ân, 2006), 2/395-404, 418; Müslim, *Sahîhu Müslim*, (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1991), "Salât", 399 (1/299).

² es-San'ânî, *el-Musannef*, 2/75; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 9/301.

³ es-San'ânî, *el-Musannef*, 2/76-78; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/398-399, 405; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, (Dimaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), "Salât", 121; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), "İftitâh", 19; İbn Mâce, *es-Sünen*, (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), "İkâme", 2; Elbânî, *Sıfatu Sâlati'n-Nebî* (Mektebetü'l-Maarif, ts.), 91-95.

konu olan mezkûr duaların bir parçası niteliğindedir.⁴ Büyük bir yekûnu ise gece namazlarıyla ilgilidir.⁵ Hz. Peygamber'in namaza doğrudan Fâtiha Sûresi ile başladığını bildiren rivâyetler de *Sahihayn* başta olmak üzere hicri üçüncü asır tasnif dönemi muteber hadis kaynaklarında yer almıştır.⁶

Allah Resûlü'nün namaza başlarken okuduğu mezkûr duaları içeren rivâyetler ile namaza doğrudan Fâtiha Sûresi ile başladığını bildiren rivâyetler ışığında fikhî mezheplerin görüşleri şekillenmiş ve neticede iftitâh duasının hükmü ile okunması gereken dua hakkında bazı ihtilaflar ortaya çıkmıştır. Örneğin Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî âlimlere göre iftitâh duasını okumak sünnet iken Mâlikîlere göre mekruhtur. Mâlikî âlimler bu konuda Hz. Peygamber'in namaza doğrudan Fâtiha Sûresi ile başladığını bildiren rivâyetleri delil almışlardır.⁷ Ancak Tirmizî'nin kaydettiğine göre İmam Şafiî, namaza Fâtiha Sûresi ile başlanıldığını bildiren rivâyetleri, Mâlikilerin anlayışının aksine yorumlamıştır. Ona göre bu rivâyetlerden hareketle Fâtiha'dan önce Kur'an-ı Kerim'den herhangi bir sûre okunmaz. Bu durum, Fâtiha'dan önce bir dua okunmayacağı anlamına da gelmemektedir.⁸

Hanefîler⁹ ile Hanbelîler¹⁰ iftitâh duası olarak Hz. Peygamber'in namaza *Sübhâneke* ile başladığını bildiren rivâyetleri ve Hz. Ömer'in uygulamasını esas alarak *Sübhâneke* duasını okumayı tercih etmişlerdir. Hanefî âlimlerden es-Serahsî'nin (öl. 483/1090) kaydettiğine göre namaz kılan kişi "Ve celle

⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/404; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, (Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafâ el-Bâbî, 1977), "Salât", 179.

⁵ es-San'ânî, *el-Musannef*, 2/82-83; Ebû Dâvûd, "Salât", 121.

⁶ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1993), "Sıfâtü's-Salât", 8; Müslim, "Salât", 399; Ebû Dâvûd, "Salât", 124; Tirmizî, "Salât", 68; Nesâî, "İftitâh", 20; İbn Mâce, "İkâme", 4.

⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1982), 1/123; Abdurrahman el-Cezerî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2005), 1/345; Vehbe Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, (İstanbul: Feza Yayınları, 1994), 2/17.

⁸ Tirmizî, "Salât", 68; Sübkî, *el-Menhelü'l-Azbi'l-Mevrûd Şerhu Sünen-i Ebî Davûd*, (Beyrut: Müessesetu't-Tarihî'l-Arabî, 1394), 5/171.

⁹ es-Serahsî, *el-Mebsût*, (İstanbul: Gümüşev Yayınları, 2008), 1/22-23; el-Cezerî, *İslam Fıkhı*, 1/344; Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 2/17.

¹⁰ es-Sübkî, *el-Menhel*, 5/195; Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 2/18; el-Cezerî, *İslam Fıkhı*, 1/345.

senâük” kısmını¹¹ söylemez. Çünkü bu kısım meşhur hadislerde yer almamıştır.¹² Hanefî âlimlerden Ebû Yûsuf’a (öl. 182/798) göre iftitâh duası olarak önce *Veccehtü* sonra ise *Sübhâneke* duası cem edilerek beraber okunur.¹³ Ancak cenaze namazlarında sadece *Sübhâneke* ile yetinilir.¹⁴ Hanbelî âlimlere göre, *Sübhâneke* ile birlikte *Veccehtü*’yü okumak caiz olmakla beraber, bu konuda en faziletli husus her iki duayı dönüşümlü olarak okumaktır.¹⁵

Şâfiî âlimlere göre iftitâh tekbirinden sonra Hz. Ali’nin naklettiği *Veccehtü* duasının okunması gerekir.¹⁶ İbnü’l-Esir’in (öl. 630/1233) kaydettiğine göre İmam Şâfiî, farz ve nafîle fark etmeksizin tüm namazlarında iftitâh duası ile ilgili duaların hepsini okurdu.¹⁷ Ayrıca bazı Şâfiî âlimlerine göre *Allâhümme Bâid* duası gibi diğer iftitâh dualarıyla da namaza başlamak caizdir.¹⁸ Netice olarak Malikî mezhebi hariç diğer mezhep âlimlerinin iftitâh dualarından birer tanesini merkeze aldıkları ve genel olarak o duayla amel ettikleri; ancak bu âlimlerin bir kısmının diğer duaları okumayı da caiz gördükleri anlaşılmaktadır.

Mezheplerin görüşlerini şekillendiren iftitâh duası rivâyetlerinin tespiti, bunların hangi kanallarla geldiği ve hangi eserlerde kaydedildiği, rivâyetlerin hadis tekniği açısından ele alınması ve sıhhat derecelerinin ortaya konulması önem arz etmektedir. Bu sebeple çalışmada mezkûr dualara dair rivâyetler ele alınacak ve sıhhatleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Esasında akademik camiada iftitâh dualarından *Sübhâneke* ile ilgili bazı çalışmalara rastlamak mümkündür. Örneğin Sinan Erdim tarafından “Sübhâneke Duası Kimin Sünneti?”

¹¹ *Sübhâneke* duasının ‘ve celle senâüke’ ile okunması hakkında fikhî tartışmalar için bkz. Sabri Çap, “Fikhî İhtilaflarda İsnadsız Rivâyetlerin Rolü: Sübhâneke Duasındaki ‘Ve Celle Senâüke’ Örneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (15 Haziran 2016), 239-283.

¹² es-Serahsî, *el-Mebsût*, 1/22-23.

¹³ es-Serahsî, *el-Mebsût*, 1/23; İbnü’l-Esir, *eş-Şâfiî fi Şerhi Müsnedi’s-Şâfiî*, (Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 2005), 1/537; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 1/123.

¹⁴ Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 2/18.

¹⁵ es-Sübkî, *el-Menhel*, 5/195; el-Cezerî, *İslam Fıkhı*, 1/345.

¹⁶ İbnü’l-Esir, *eş-Şâfiî*, 1/537; el-Cezerî, *İslam Fıkhı*, 1/344; Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 2/17.

¹⁷ İbnü’l-Esir, *eş-Şâfiî*, 1/537.

¹⁸ Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 2/18-19.

başlığıyla yapılan müstakil bir çalışmada konunun etraflıca ele alınmadığı, zira Hz. Ömer'in uygulamasına dair rivâyetlerin tariklerinin irdelenmediği ve sıhhat derecelerinin ortaya konulmadığı, bilakis sadece merfu rivâyetlerin incelendiği görülmektedir.¹⁹ Sabri Çap²⁰ ve Fetullah Yılmaz²¹ tarafından yapılan çalışmalar ise bu duanın "ve celle senâük" ibaresiyle okunması hakkındaki fikhî tartışmalar üzerine yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla ele alacağımız iftitâh duaları rivâyetleri hakkında detaylı bir araştırmanın olmayışı, bu çalışmanın yapılmasını gerekli kılmıştır.

1. Sübhâneke Duasıyla İlgili Rivâyetler

1.1. İlk Dönem Hadis Kaynakları

İftitah dualarından *Sübhâneke* ile ilgili çok sayıda rivâyet bulunmaktadır. Bunlar Hicri 3. asır tasnif dönemi kaynaklarında Hz. Âişe ve Ebû Saîd kanalıyla nakledilmiştir. Ancak sonraki dönemlerde telif edilen eserlerde sahâbe râvilerinin çoğaldığını ve *Sübhâneke* ile ilgili rivâyetlerin çok sayıda sahâbî tarafından nakledildiğini ifade etmek gerekir. *Sahihayn'* da Hz. Peygamber'in namaza *Sübhâneke* duasıyla başladığına dair herhangi bir hadis mevcut değildir. Bu rivâyetleri sahâbe râvilerine göre şu şekilde ele almak mümkündür.

1.1.1. Ebû Saîd el-Hudrî Rivâyetleri

Sübhâneke hakkında Ebû Saîd'den aynı isnadlarla nakledilen rivâyetin iki farklı versiyonu bulunmaktadır. Bunlardan birinde herhangi bir kayıt olmaksızın Hz. Peygamber'in genel olarak namaza bu duayla başladığı bilgisi yer alırken; diğesinde ise Hz. Peygamber'in gece namazlarına bu duayla başladığı aktarılmaktadır. Bir kayıt olmaksızın namaza bu duayla başladığını bildiren Ebû Saîd rivâyeti şu şekildedir:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَسْتَفْتِحُ صَلَاتَهُ يَقُولُ: "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، تَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ"

¹⁹ Sinan Erdim, "Sübhâneke Duası Kimin Sünneti?", *ÇÜİFD* 21/2 (25 Aralık 2021), 653-671.

²⁰ Çap, "Sübhâneke Duasındaki 'Ve Celle Senâüke' Örneği", 239-283.

²¹ Fetullah Yılmaz, "Sübhâneke Duası 'Ve Celle Senâüke' İle Beraber -Bir Uygulamanın Fikhî Arka Planı", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/17 (2016), 14-24.

Bu rivâyet temel hadis kaynaklarının bir kısmında nakledilmiştir.²² Ebû Saîd rivâyetinin önceki rivâyetten farklı olarak bazı ziyadeler içeren versiyonu şu şekildedir:

عن أبي سعيد الخُدري، قال: كان رسولُ الله - صلى الله عليه وسلم - إذا قامَ من الليلِ كَبْرًا، ثم يقول: "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، تَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ" ثم يقول: "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ" ثلاثًا، ثم يقول: "اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا - ثلاثًا - أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمْزِهِ وَنَفْخِهِ وَتَفْخِهِ"

Rivâyette görüldüğü üzere Ebû Saîd, Hz. Peygamber'in gece teheccüd namazına kalktığına duayı okuduğunu, akabinde üç kez "la ilâhe illallah" deyip kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığındıktan sonra Fâtiha Sûresi'ni okumaya başladığını bildirmektedir. Bu rivâyetin diğer rivâyetten farklı, dua okunduktan sonraki ziyade bilgilerdir.²³

Sübhâneke duasıyla ilgili Ebû Saîd'den nakledilen ve temelde iki farklı rivâyet olan bu hadislerin isnadlarında Ca'fer b. Süleyman > Alî b. Alî er-Rıfâi > Ebû'l-Mütevekkil > Ebû Saîd el-Hudrî müşterek râvilerdir ve tüm kaynaklarda bu ortak senetle kaydedilmiştir.

Tirmizî, hadisi eserinde tahrir ettikten sonra her ne kadar bu konuda en meşhur rivâyetin Ebû Saîd rivâyeti olduğunu ifade etse de isnadının eleştirildiğini ve Ahmed b. Hanbel'in hadisi sahih kabul etmediğini zikretmiştir.²⁴ İbn Huzeyme, (öl. 311/924) Hz. Peygamber'in (s.a.s) teheccüd namazına başlarken birbirinden farklı dualar okuduğuna dair rivâyetlerin bulunduğunu belirtmektedir. Ancak o, *Sübhâneke* duasının hadis uzmanlarınca nakledilen sâbit bir rivâyetinin bulunmadığını ve bu konuda أَحْسَنُ إِسْنَادٍ / en güzel senedi²⁵ Ebû'l-Mütevekkil'in Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet ettiği tarik olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca İbn Huzeyme, *Sübhâneke* duasından sonraki ziyadelerin bu şekilde icra edildiği hususundaki bir şeylere muttali olmadığını ve dolayla-

²² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/402; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed bin Hanbel*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 18/199-200; Nesâî, "İftitâh" 18; İbn Mâce, "İkâme", 1.

²³ es-San'ânî, *el-Musannef*, 2/75-76; Ebû Dâvûd, "Salât", 122; Tirmizî, "Salât", 179; Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, (Riyad: Dâru'l-Muğni, 2000), "Salât", 33; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 18/51-51; Dârekutnî, *Sünenü'd-Dârekutnî*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004), 2/58.

²⁴ Tirmizî, "Salât", 179.

²⁵ Müellifin yaşadığı dönemi göz önünde bulundurarak buradaki "أَحْسَنُ إِسْنَادٍ" ifadesini terim anlamında açıklamadığımızı belirtmek isteriz.

sıyla Ebû Saîd rivâyetinin ziyade bilgi içeren ikinci versiyonuyla amel edilmediğini belirtmiştir.²⁶

Nevevî (öl. 676/1277), iftitâh duasıyla ilgili rivâyetleri zikrettikten sonra Hz. Âişe ve Ebû Saîd kanalıyla nakledilen *Sübhâneke* duasının birçok muhaddis tarafından tahrîc edilmekle birlikte bu muhaddislerin mezkûr hadisin zayıflığına dikkat çektiklerini belirtmiştir.²⁷

Ebû Saîd rivâyetlerinin isnadlarındaki râvilerden Ca'fer b. Süleyman (öl. 178/794) ile Alî b. Alî er-Rıfâî (öl.?) hakkında bazı âlimlerin değerlendirmeleri bulunmaktadır. Yahya b. Said el-Kattân (öl. 198/813), Ca'fer için "hadisi yazılmaz" ve zayıf bir râvi değerlendirmesinde bulunmuştur.²⁸ İclî (öl. 261/875), onun sika olmakla beraber teşeyyu ettiğini (Şiâ'ya meyilli olduğunu) belirtmiştir.²⁹ İbn Şâhin (öl. 385/996), Ca'fer b. Süleyman'ın zayıf bir râvi olduğunu ifade etmiştir.³⁰ İbnü'l-Cevzî (öl. 597/1201), bu râvinin Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'den pek hoşlanmadığını ve bazı hadislerinin münker olduğunu beyan etmiştir.³¹ İbn Sa'd, onu sika olarak kaydetse de zayıf rivâyetlerine dikkat çekmiş ve Şiî olduğunu belirtmiştir.³² Yezîd b. Zur'a (öl. 230/845), "Ca'fer b. Süleyman'ın meclisinde hadis işiten bizden uzak dursun" diyerek onu cerh etmiştir.³³ Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855) ise onun için "la be'se bih" demiş ve hadislerinin çoğunda rekâket bulunduğunu belirtmiştir.³⁴

Kaynaklarda er-Rıfâî hakkında da menfi yönde değerlendirmeler kaydedilmiştir. Ahmed b. Hanbel, tabiîn neslinin yaşça büyüklerinden olan er-Rıfâî için "lem yekun bihi be's" ifadesini kullanmış ve onun merfû olmayan hadisleri ref ettiğine de dikkat çekmiştir. Yahya b. Said el-Kattân onun kaderî oldu-

²⁶ İbn Huzeyme, *Sahîhu İbni Huzeyme*, (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1980), 1/237-238.

²⁷ Nevevî, *el-Ezkâr*, (Dimaşk: Dâru'l-Mellâh, 1971), 35.

²⁸ İbn Maîn, *Târihu İbn Ma'in*, (Mekke: İhyâü't-Türâsî'l-İslâmî, 1979), 4/130; İbn Adî, *el-Kâmil fi Du'afâ'i'r-Ricâl*, (Beyrut: DKİ, 1997), 2/379.

²⁹ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, (Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1985), 1/268.

³⁰ İbn Şâhin, *Târihu Esmâ'id-Du'afâ' ve'l-Kezzâbîn*, (Medine, 1989), 66.

³¹ İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ' ve'l-Metrûkîn*, (Beyrut: DKİ, 1986), 1/171.

³² el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1992), 5/47.

³³ Ukaylî, *ed-Du'afâ'ü'l-kebîr*, (Beyrut: DKİ, 1984), 1/188.

³⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 2/380.

ğunu ifade etmiştir.³⁵ İbn Ebî Hâtim (öl. 327/938), “babama Ali b. Ali’yi sordum onun için ‘la be’se bih’ dedi. Hadisleri hüccet midir? diye sorunca hayır cevabını aldım” demiştir.³⁶ Ebû Zür’a er-Râzî (öl. 264/878) ise onun sika olduğunu kaydetmiştir.³⁷ Nesâî (öl. 303/915) onun için “lâ be’se bih” derken,³⁸ İbn Hibbân (öl. 354/965) az hadis rivâyetine rağmen çokça hataya düştüğünü, hadis naklinde teferrüt ettiğinde onun hadisiyle amel etmenin hoşuna gitmediğini belirtmiştir.³⁹ Beyhakî (öl. 458/1066) cerh ifadesi olarak “leyse bi kaviyyin” olduğunu,⁴⁰ Zehebî (öl. 748/1348) ise ta’dil anlamında onun için “mukâribu’l-hadis” ifadesini kullanmıştır.⁴¹

Sonuç olarak iftitâh dualarından biri olan ve Ebû Saîd kanalıyla iki farklı şekilde nakledilen *Sübhâneke* duası rivâyetleri, her ne kadar çeşitli hadis kaynaklarında zikredilmişse de isnad açısından kusurlu gözükmektedir. Bu durum, yukarıda kaydedildiği üzere çeşitli hadis âlimleri tarafından da dile getirilmiştir. Bu rivâyetlerin barındırdığı temel kusur ise isnaddaki iki râvinin zabt durumlarından ziyade adaletlerine (bid’atlerine) yöneliktir. Nitekim yukarıda cerh edilen bu râvilerin teşeyyua meyilli ve kaderî olduğunun çok sayıda âlim tarafından ifade edilmesi bu durumu ortaya koymaktadır. Ancak *Sübhâneke*’nin namazda okunmasıyla râvilerin teşeyyu ve kaderilikleri arasında bir ilişki olmasa gerekir. Bundan dolayı râvilerin bid’atlerine rağmen *Sübhâneke* duasıyla amel edilmiş fikri akla gelmektedir. Dolayısıyla bu rivâyetlerin mecruh râvilerden gelmesine rağmen -aşağıda geleceği üzere- Hz. Aişe rivâyetleri ile Hz. Ömer’in uygulamasından destek bularak amel edilmeye değer görüldüğü muhtemeldir.

³⁵ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 21/72-74; Moğultay b. Kılıç, *İkmâlü Tehzîbi’l-Kemâl fi esmâ’i’-ricâl*, (Kahire: el-Fârûku’l-Hadîsiyye li’t-Tibâ’a ve’n-Neşr, 2001), 9/364.

³⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, (Beyrut: DKİ, 1952), 6/196.

³⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 6/197.

³⁸ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 21/73.

³⁹ İbn Hibbân, *Kitâbü’s-Sikât*, (Haydarâbâd: Meclisü Dâiretü’l-Me’ârif, 1983), 2/112.

⁴⁰ Beyhakî, *Şu’abü’l-îmân*, (Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 2003), 2/377.

⁴¹ Zehebî, *Divânü’d-du’afâ’ ve’l-metrûkîn*, (Mekke: Mektebetü’n-Nehdati’l-Hadîse, 1967), 284.

1.1.2. Hz. Âişe Rivâyetleri

Hz. Âişe kanalıyla nakledilen *Sübhâneke* rivâyetinin Arapça metni şu şekildedir:

عن عائشة، قالت: كان النبي صلى الله عليه وسلم إذا افتتح الصلاة قال: «سبحانك اللهم وبحمدك، وتبارك اسمك، وتعالى جدك، ولا إله غيرك»

Bu rivâyetlerin üç farklı isnadının olduğu görülmektedir. En yaygın isnad Ebû Muâviye > Hârise b. Ebi'r-Ricâl > Amre > Âişe şeklindedir.⁴² Diğer bir isnad ise Talk b. Ğanem > Abdüsselam b. Harb > Budeyl b. Meysere > Ebû'l-Cevzâ' > Âişe şeklindedir.⁴³ Başka bir isnad ise Ebû Bekir en-Nisâbüri > Ebû'l-Ezher > Sehl b. Âmir Ebû Âmir el-Becelî > Mâlik b. Miğvel > Ata' > Âişe şeklindedir.⁴⁴

Hz. Âişe'den üç farklı tarikle nakledilen bu rivâyetin sıhhati hakkında münekkit âlimler çeşitli görüşler beyan etmiştir.

Birinci tarik hakkında Tirmizî, Hz. Âişe'den sadece Amre vasıtasıyla nakledilen versiyonunu bildiğini ifade ederek bunun "garîb bir tarik" olduğuna telmihte bulunmuştur.⁴⁵ Hadisi bu isnadla tahric eden İbn Huzeyme de isnadda yer alan Hârise b. Muhammed'in zayıf birisi olarak kabul edildiğine dikkat çekmiş ve münekkit âlimlerin onun hadisleriyle ihticac etmediğini belirtmiştir. Ayrıca İbn Huzeyme, Hz. Ali ve Ebû Hüreyre kanalıyla nakledilen iftitâh dualarının (*Veccehtü* ve *Allâhümme Bâid*) sıhhat bakımından bu duadan daha üstün olduğunu ve bunların adil râviler tarafından mevsul tarikle nakledildiği için kendileriyle amel edilmeye layık ve sünnete daha uygun olduğunu kaydetmiştir.⁴⁶ Beyhakî ise ilgili isnaddaki Hârise b. Ebi'r-Ricâl'in zayıf bir râvi olduğunu, hadisleriyle ihticac edilmeyeceğini, Yahya b. Maîn, Ahmed b. Hanbel ve Buhârî gibi çok sayıda hadis münekkidinin onu zayıf kabul etti-

⁴² İbn Râhûye, *Müsnedü İshâk bin Râhûye*, (Medine: Mektebetü'l-İmân, 1990), 2/433; İbn Mâce, "İkâme" 1 (2/7); Tirmizî, "Salât" 179 (2/11-12); Bezzâr, *Müsnedü'l-Bezzâr*, (Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2009), 18/258; İbn Huzeyme, *es-Sahih*, 1/239.

⁴³ Ebû Dâvûd, "Salât", 122; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, (Beyrut: DKİ, 2003), 2/51-52.

⁴⁴ Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/64.

⁴⁵ Tirmizî, "Salât", 179.

⁴⁶ İbn Huzeyme, *es-Sahih*, 1/239-240.

ğini belirtmiştir. Ayrıca o, bu hadisin başka tariklerle de nakledildiğini ancak bu tariklerin mahfuz olmadığını beyan etmiştir.⁴⁷

Cerh ta'dil kitaplarında Hârîse b. Ebi'r-Ricâl hakkında menfi yönde çok sayıda değerlendirme yapılmıştır. Buhârî onun için "münkeru'l-hadis",⁴⁸ Nesâî "metrûkû'l-hadis",⁴⁹ Yahya b. Maîn (öl. 233/848)⁵⁰ ile Ahmed b. Hanbel ve İbn Şâhin⁵¹ zayıf bir râvi olduğunu, Ebû Hâtîm er-Râzî ve Ebû Zûr'a ise zayıf ve "vâhî'l-hadis" olduğunu belirtmişlerdir.⁵²

Hadisin ikinci tariki hakkında da çeşitli görüşler mevcuttur. Ebü'l-Cevzâ vasıtasıyla Hz. Âişe'den nakleden Ebû Dâvud, hadisin bu isnadının meşhur olmadığını ve bunu Abdüsselâm b. Harb'ten sadece Talk b. Ğanem'in naklettiğini belirtmiştir.⁵³ Tirmizî ise yukarıda da işaret edildiği gibi bu rivâyeti sadece Amre>Hz. Âişe kanalıyla bildiğini ifade etmiştir.⁵⁴ Dârekutnî (öl. 385/995), hadisin bu isnadının kavî olmadığını ifade etmiştir.⁵⁵ Çünkü kaydedildiğine göre Buhârî, Ebü'l-Cevzâ'nın Hz. Âişe ve İbn Mes'ûd ile görüşmediğini ve onlardan hadis işitmediğini ifade etmiştir.⁵⁶ İbn Abdilber de bu görüşü benimsemiştir.⁵⁷ Nevevî, Ebû Saîd rivâyetleri hakkında olduğu gibi Hz. Âişe kanalıyla *Sübhâneke* duası hakkında vârit olan tüm rivâyetlerin Tirmizî, Nesâî, Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Beyhakî gibi çeşitli âlimler tarafından zayıf kabul edildiğini ifade etmiştir.⁵⁸ Buna karşılık Elbânî (öl. 1999) bu tarikin munkatı' olmasından hareketle tek başına zayıf olduğunu kabul etmektedir. Ancak Ebû

⁴⁷ Beyhakî, *Ma'rifetü's-Sünen ve'l-Âsâr*, (Kahire: Dâru'l-Vefâ, 1991), 2/346-347.

⁴⁸ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, (Beyrut: DKİ, ts.), 3/94.

⁴⁹ Nesâî, *ed-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1985), 1/77.

⁵⁰ İbn Maîn, *et-Târîh*, 3/165.

⁵¹ İbn Şâhin, *Târîhu Esmâ'i'd-Du'afâ*, 77.

⁵² İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 3/255-256; İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ*, 1/185.

⁵³ Ebû Dâvud, "Salât", 122.

⁵⁴ Tirmizî, "Salât", 179.

⁵⁵ Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/60.

⁵⁶ İbn Adî, *el-Kâmil*, 2/108.

⁵⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, (Haydarâbâd: Matba'atü Dâireti'l-Me'ârifî'n-Nizâmiyye, 1327), 1/384.

⁵⁸ Nevevî, *el-Ezkâr*, 35.

Saîd tarikiyle nakledilen hadislerle desteklendiğinde hasen hatta sahih hadis derecesine yükselebileceğini ileri sürmektedir.⁵⁹

Hadisin ikinci tarikinde yer alan râvilerin genel olarak tevsik edildiğini ifade etmek mümkündür. Ancak münekkit âlimlerin Ebû'l-Cevzâ hakkında birbirinden farklı değerlendirmeleri olmuştur. Her ne kadar Ebû Hâtim (öl. 277/890), Ebû Zür'a (öl. 264/878) ve İclî (öl. 261/875) gibi bazı âlimler, onun sika olduğunu kabul etmişse⁶⁰ de Buhârî onun için "fihi nazar" değerlendirmesini yapmış⁶¹ ve Hz. Âişe'den hadis işitmediğini ifade etmiştir.⁶² İbn Hacer ise sikâ olmakla beraber çok sayıda mürsel hadis rivâyet ettiğini belirtmiştir.⁶³

Hadisin son tariki (Mâlik b. Miğvel > Ata' > Âişe) hakkında Ebû Hatim er-Râzî, önemli değerlendirmeler yapmıştır. Ebû Hatim, bu tarikte yer alan râvilerden Sehl b. Âmir el-Becelî'nin zayıf bir râvi olduğunu, aslı olmayan birtakım batıl hadisler naklettiğini⁶⁴ ve hadis uydurduğunu belirtmiştir.⁶⁵ Kendisine nispet edilen bir görüşe göre Buhârî, onun için "münkeru'l-hadis" değerlendirmesini yapmıştır.⁶⁶ İbnü'l-Cevzî de onu zayıf ve metruk râviler kategorisinde değerlendirerek eserine almıştır.⁶⁷ Sonuç olarak bu tarikin de sahih olmadığı söylenebilir.

1.2. Diğer Hadis Kaynakları

İlk dönem hadis kaynaklarından sonra telif edilen hadis musannefatında *Sübhâneke* duasıyla ilgili rivâyetlerin sayıca çoğaldığını ifade etmek gerekir. Ebû Saîd ve Hz. Âişe rivâyetleri dışında Enes b. Mâlik, Cabir b. Abdullah, Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Ömer, İbn Ömer, Büreyde, Hakem b. Umeyr ve Vâsile b. el-Eskâ kanalıyla çok sayıda rivâyetin nakledildiği görülmektedir. Bu rivâyetler sahâbe ravîsine göre maddeler halinde şu şekilde ele alınabilir:

⁵⁹ Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl fi tahrîci ehâdisi Menâri's-sebîl*, (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1979), 2/50-51.

⁶⁰ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 1/237; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 2/305.

⁶¹ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 2/16-17.

⁶² İbn Adî, *el-Kâmil*, 2/108.

⁶³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, (Halep: Dâru'r-Reşîd, 1991), 116.

⁶⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 4/202.

⁶⁵ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, (Beyrut: Mektebetü'l-Matbû'âtü'l-İslâmiyye, 2002), 4/201.

⁶⁶ İbn Adî, *el-Kâmil*, 4/516.

⁶⁷ İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ'*, 2/28.

a. İbn Mes'ûd'dan merfû olarak nakledilen ve Hz. Peygamber'in bu duayla namaza başladığını bildiren rivâyetler sadece Taberânî (öl. 360/971) ve İbnü'l-A'râbî (öl. 340/951) tarafından kaydedilmiştir. Taberânî'nin kaydettiği bir rivâyetin ziyade bilgilerle birlikte en uzun hali şu şekildedir:

عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُنَا إِذَا اسْتَفْتَحْنَا الصَّلَاةَ أَنْ نَقُولَ: «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ». وَكَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ يَفْعَلُ ذَلِكَ. وَكَانَ عُمَرُ يُعَلِّمُنَا وَيَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُهُ

Görüldüğü gibi İbn Mes'ûd'un aktardığına göre Hz. Peygamber, onlara namaza bu duayla başlanması gerektiğini öğretmiştir. Rivâyetin devamında bu sünnetin Hz. Ömer tarafından da icra edildiği ve Hz. Ömer'in "Hz. Peygamber bunu okurdu." diyerek kendilerine öğrettiği vurgulanmaktadır.⁶⁸ Ancak Taberânî'nin İbn Mes'ûd kanalıyla kaydettiği başka bir tarikte sadece Hz. Peygamber'in namaza bu duayla başladığı bildirilmektedir.⁶⁹ Bunun bir başka varyantında ise İbn Mes'ûd, "Hz. Peygamber bu duayla namaza başlamamızı emretti" demektedir.⁷⁰ İbnü'l-A'râbî'nin kaydettiği başka bir versiyonda ise İbn Mes'ûd; Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in namaza bu duayla başladığını bildirmektedir.⁷¹

Bu rivâyetin temelde iki isnadı bulunmaktadır. İlk isnad Ahmed > Sevbân > Said b. Urve > Ali b. Âbis > Ebû İshâk > Ebû Ubeyde > İbn Mes'ûd şeklindedir. İsnatta yer alan Ali b. Âbisi hakkında münekkit hadisçiler cerh ifadeleri kullanmıştır. İbn Maîn onun "leyse bi şey'in"⁷² ve zayıf olduğunu belirtmiştir.⁷³ İbn Hibban hadisleriyle ihticac edilmeyeceğini, çokça vehme ve hataya kapıldığını ifade etmiştir.⁷⁴ Buhârî, Ukaylî (öl. 322/934) ve Nesâî de onun zayıf biri olduğunu;⁷⁵ Cüzeciânî (öl. 259/873) "vâhî'l-hadis" olduğunu;⁷⁶

⁶⁸ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-ıv-sat*, (Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1995), 1/305.

⁶⁹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-ıv-sat*, 10/133.

⁷⁰ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-ıv-sat*, 10/184-185.

⁷¹ İbnü'l-A'râbî, *Kitabu'l-Mu'cem*, (Cidde-Riyad: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1997), 1/363-364.

⁷² İbn Maîn, *et-Târîh*, 3/281.

⁷³ İbn Maîn, *et-Târîh*, 3/446.

⁷⁴ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn Mine'l-Muhaddisîn ve'd-Du'afâ' ve'l-Metrûkîn*, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1992), 2/105.

⁷⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 7/344; Moğultay b. Kılıç, *İknâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, 9/349.

⁷⁶ Moğultay b. Kılıç, *İknâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, 9/349.

İbn Adî (öl. 365/976), zayıf olmakla beraber hadislerinin itibar için yazılabileceği kanaatini benimsemiştir.⁷⁷

Hadisin ikinci tariki Muhammed b. Abdullah el-Hadramî > Ebû Kureyb > Firdevs el-Eş'ârî > Mes'ûd b. Süleyman > el-Hâkem > Ebü'l-Ahves > Abdullah (İbn Mes'ûd) şeklindedir. Ebû Hâtim er-Râzî, bu isnadda yer alan Mes'ûd b. Süleyman'ın meçhul bir râvi olduğunu ifade etmiştir.⁷⁸ Diğer kaynaklarda ise bu râvî hakkında herhangi bir bilgi kaydedilmediği ve bu râvinin münekkit âlimler tarafından ele alınmadığı görülmektedir. Dolayısıyla her iki tarihin zayıf olduğunu belirtmek mümkündür.

b. Hz. Ömer kanalıyla da Hz. Peygamber'in namaza *Sübhâneke* duasıyla başladığı rivâyet edilmiştir. Bu rivâyet sadece Dârekutnî tarafından nakledilmiş olup isnadı şu şekildedir: Osman b. Ca'fer > Muhammed b. Nasr el-Mervezî > Abdullah b. Şebîb > İshâk b. Muhammed > Abdurrahman b. Ömer b. Şeybe > Babası > Nâfi' > İbn Ömer > Ömer.⁷⁹

Dârekutnî'ye göre, bu rivâyet şâzz olup mahfuz olan mevkûf halidir ve Hz. Ömer'in uygulaması olarak nakledilen versiyonu daha sahihtir. Dârekutnî, rivâyetin Abdurrahman b. Ömer tarafından ref edildiğini ifade etmiş ve hadisteki metnin Hz. Ömer'in sözü olduğunu, ref olgusunun ise râvi vehminden kaynaklandığını vurgulamıştır.⁸⁰ Dolayısıyla bu durum zayıf bir rivâyet olduğunu ortaya koymaktadır.

İsnadda yer alan Abdullah b. Şebîb, münekkitler tarafından cerh edilmiştir. Ebû Ahmed el-Hâkim onun için "zâhibu'l-hadis" demiştir. Fadl b. Abbas er-Râzî, hadisleri reddedilir anlamında "boynunun vurulması helaldir" demiştir.⁸¹ İbn Hibbân bu râvinin hadis hırsızı olduğunu, rivâyetleri birbirine karıştırdığını, hadis rivâyetinde akranlarıyla çokça muhalefetinden dolayı onunla ihticac edilmeyeceğini kaydetmiştir.⁸² Zehebî de "vâhi'l-hadis" oldu-

⁷⁷ İbn Adî, *el-Kâmil*, 6/323-324.

⁷⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8/284; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, 8/45.

⁷⁹ Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/59-60.

⁸⁰ Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/60.

⁸¹ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, 4/499.

⁸² İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2/47.

ğunu beyan ederek zayıf bir râvi olduğuna dikkat çekmiştir.⁸³ İsnatta yer alan İshâk b. Muhammed hakkında Nesâî, “sika değildir” ifadesi kullanırken⁸⁴ Dârekutnî, zayıf olduğunu belirtmiştir. Ebû Hâtim “saduk” olduğunu ancak gözlerini kaybettiğinden dolayı hadis telkinini kabul ettiğini ifade etmiştir. Ebû Hâtim’e nispet edildiğine göre o, başka bir yerde râviyi “muzdaribu’l-hadis” lafzıyla cerh etmiştir.⁸⁵

c. Hakem b. Umeyr kanalıyla nakledilen rivâyete göre, Allah Resulü şöyle buyurmuştur: “Hz. Peygamber namaza kalktığınızda ellerinizi kulak hizasını aşmayacak şekilde yukarı kaldırıp Allahu Ekber deyin ve sonra sübhâneke duasını okuyun” demiştir.⁸⁶ Rivâyeti Taberânî⁸⁷ ve Ebû Nuaym⁸⁸ farklı isnadlarla kaydetmiştir.

İki müellifin de ortak isnadında yer alan Yahya el-Eslemî hakkında İbn Maîn, “leyse bi şey’in”, Buhârî “muzdaribu’l-hadis”,⁸⁹ Ebû Hâtim “leyse bi kaviyyin ve zaifun” değerlendirmesini yapmıştır.⁹⁰ İbn Hacer ise onun zayıf bir râvi ve Şîi olduğunu belirtmiştir.⁹¹ Yine iki isnadda da yer alan Musa b. Ebî Habîb için Ebû Hâtim, zayıftır değerlendirmesi yapmış⁹² ve naklettiği haberlerin sakıt olduğunu belirtmiştir.⁹³ Dolayısıyla bu hadisin zayıf olduğunu ifade etmek mümkündür.

⁸³ Zehebî, *Mizânü’l-l’tidâl fi Nakdi’r-Ricâl*, (Beyrut: Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 2009), 2/393.

⁸⁴ Nesâî, *ed-Du’afâ*, 1/54.

⁸⁵ Zehebî, *Mizânü’l-l’tidâl*, 1/203; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 1/248; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 2/471-472.

⁸⁶ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, 3/245-246; Ebû Nuaym, *Ma’rifetü’s-sahâbe*, (Riyad: Dâru’l-Vatan, 1998), 2/721.

⁸⁷ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, 3/245-246.

⁸⁸ Ebû Nuaym, *Ma’rifetü’s-sahâbe*, 2/721.

⁸⁹ İbn Adî, *el-Kâmil*, 9/87.

⁹⁰ İbn Kesîr, *et-Tekmül fi’l-cerh ve’t-ta’dîl ve ma’rifetü’s-sikât ve’d-du’afâ’ ve’l-mecâhîl*, (Sana: Merkezü’n-Nu’mân, 2011), 2/304.

⁹¹ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 2/598.

⁹² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 8/140.

⁹³ Zehebî, *Mizânü’l-l’tidâl*, 4/397.

d. Enes b. Malik kanalıyla da *Sübhâneke* duasıyla ilgili rivâyetler nakledilmiştir.⁹⁴ Ebû Ya'lâ (öl. 307/919) ve Dârekutnî hadisi eserlerinde Hüseyin b. Ali b. el-Esved > Muhammed b. es-Salt > Ebû Hâlid el-Ahmer > Humeyd > Enes isnadıyla; Taberânî ise Enes b. Selm el-Havlânî > Ebü'l-Esbâğ Abdulaziz b. Yahya > Mahled b. Yezid > Âiz b. Şureyh > Enes isnadıyla kaydetmiştir. Rivâyet metni şu şekildedir:

عَنْ أَنَسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ كَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَازِي بِإِبْهَامَيْهِ أُذُنَيْهِ، ثُمَّ يَقُولُ: «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ»

Ebû Hâtim, birinci isnadla nakledilen rivâyetin herhangi bir aslının olmadığını belirterek mevzuлуğuna dikkat çekmiştir.⁹⁵ Esasında hadisin birinci isnadında cerhedilen râvilerin olduğu görülmektedir. Hüseyin b. Ali b. el-Esved hakkında İbn Adî, “yesriku'l-hadis” diyerek onu cerh etmiş ve hadislerine hiçbir şekilde itibar edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Ebü'l-Feth el-Ezdî (öl. 374/985) ise onun için çok zayıftır demiştir.⁹⁶ Ahmed b. Hanbel'e nispet edilen bir görüşe göre kendisine bu râvi hakkında sorulmuş o ise bu râviyi tanımadığını ifade etmiştir.⁹⁷ İbn Hibban onu *es-Sikât* adlı eserinde zikretmiş ve çoğuş zaman hata yaptığını ifade etmiştir.⁹⁸

Taberânî mezkûr hadisin (ikinci versiyonunun) Enes b. Malik'ten sadece bu isnadla nakledildiğini ve isnaddaki Mahled b. Yezîd'in rivâyette tek kaldığını belirtmiştir.⁹⁹ Bu rivâyetin isnadında yer alan Ebü'l-Esbâğ Abdulaziz b. Yahya için bazı âlimler “saduktur” dese de Buhârî, hadisleri mütâbi olarak kabul edilmez demiştir.¹⁰⁰ Aynı isnadda bulunan Âiz b. Şureyh'in daha çok cerhedildiği görülmektedir. Ebû Hâtim er-Râzî, hadislerinde zayıflık vardır derken, Ebû Tâhir onun için “leyse bi şey'in” demiştir.¹⁰¹ Zehebî ise, Ebû

⁹⁴ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsilî*, (Dımaşk-Beyrut: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs - Dâru's-Sekâfeti'l-Arabiyye, 1992), 6/389; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 3/42; Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/62.

⁹⁵ İbn Ebî Hâtim, *Kitabu'l-İlel*, (Riyad: Mektebetü'l-Melik Fahd el-Vataniyye, 2006), 2/283.

⁹⁶ İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ*, 1/215; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 6/393.

⁹⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 6/392.

⁹⁸ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/343.

⁹⁹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 3/242.

¹⁰⁰ İbn Adî, *el-Kâmil*, 6/510.

¹⁰¹ Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl*, 2/330.

Hâtim dışında bu râviyi tad'if ve tevsik eden birini görmedim diyerek bu râvinin "mechulu'l-hal" olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁰² Dolayısıyla bu isnadın da zayıf olduğunu belirtmek mümkün gözükmektedir.

e. Büreyde kanalıyla da Hz. Peygamber'in namaza *Sübhâneke* ile başladığı bildirilmiştir. Bu rivâyet, sadece Bezzâr (öl. 292/905) tarafından kaydedilmiştir. Hadiste Hz. Peygamber'in, Büreyde'ye iftitâh duası olarak *Sübhâneke* duasıyla *Veccehtü* duasının bir kısmını birlikte okumasını tavsiye ettiği görülmektedir. Devamında Hz. Peygamber, Büreyde'ye namazın kılınma şeklini ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır.¹⁰³ Bezzâr, hadisi Abbâd b. Ahmed el-Erzemî > Amcası (Muhammed b. Abdurrahman) > Babası (Abdurrahman el-Erzemî) > Câbir el-Cu'fî > Abdullah b. Büreyde > Babası (Büreyde) isnadıyla nakletmiştir. Bezzâr, hadisi naklettikten sonra onu bu lafızlarla sadece Büreyde kanalıyla bildiğini ifade etmiştir.¹⁰⁴

Rivâyetin isnadında bulunan Abbâd el-Erzemî, Abdurrahman el-Erzemî ve Câbir el-Cu'fî hadis âlimlerince cerh edilmiştir. Kaynaklarda hakkında pek bilgi bulunmasa da Abbâd b. Ahmed el-Erzemî için Dârekutnî, "metruk" ifadesi kullanmıştır.¹⁰⁵ Abdurrahman el-Erzemî hakkında Ebû Hâtim, "leyse bi kaviyyin" derken¹⁰⁶ İbn Hibbân, babasından naklettiği hadisler dışında itibar edilir demiştir.¹⁰⁷ Ebû Nuaym ve (öl. 430/1038) Dâruktni ise bu râviyi "zayıflığı kuşaktan kuşağa/dededen babaya tevarüs etmiştir" (dede, baba ve oğul zayıftır) diyerek cerh etmişlerdir.¹⁰⁸

Câbir el-Cu'fî hakkında ise daha ağır tenkit ifadeleri kullanılmıştır. İclî, onun zayıf biri ve gulât-ı Şiâ'dan olduğunu, tedlis yaptığını,¹⁰⁹ Cerîr b. Abdul-

¹⁰² Zehebî, *el-Muğnî fi'd-Du'afâ'*, (Halep: Dâru'l-Me'ârif, 1971), 324; Ayrıca bk. Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988), 9/584.

¹⁰³ Bezzâr, *el-Müsned*, 10/332-333; Heysemî, *Keşfü'l-Estâr 'an Zevâidi'l-Bezzâr 'ale'l-Kütübi's-Sitte*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1979), 1/255.

¹⁰⁴ Bezzâr, *el-Müsned*, 10/333.

¹⁰⁵ Zehebî, *Mizânü'l-I'tidâl*, 2/331.

¹⁰⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 5/282.

¹⁰⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/91.

¹⁰⁸ İbn Şâhin, *Târihu Esmâ'i'd-Du'afâ'*, 129; Zehebî, *Mizânü'l-I'tidâl*, 4/188; Zehebî, *el-Muğnî fi'd-Du'afâ'*, 2/605.

¹⁰⁹ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 1/264.

lah, ondan hadis rivâyetinin caiz olmadığını,¹¹⁰ Nesâî, onun için “metruk”,¹¹¹ Ebû Ahmed el-Hâkim (öl. 378/988) ise “zâhibu’l-hadis” olduğunu,¹¹² İbn Maîn, hadislerinin yazılmadığını,¹¹³ Âmir b. Şerâhîl eş-Şa’bî (öl. 104/722) ve İbrahim b. Ziyad ise hadis uydurduğunu belirtmiştir.¹¹⁴ Ebü’l-Velid’in aktardığına göre Câbir, kendisine yanında elli bin hadis bulunduğunu (bir yerde otuz bin hatta yetmiş bin olduğunu) ve bu hadisleri kimseye tahdis etmediğini söylemiştir.¹¹⁵ Yine Ebû Hanife bu râvi için “onun kadar yalancı birini bilmiyorum” demiştir.¹¹⁶ Netice olarak bu rivâyetin uydurma olduğunu ifade etmek mümkündür.

f. Câbir b. Abdullah kanalıyla da *Sübhâneke*’yle ilgili bir rivâyet sadece Beyhakî tarafından iki farklı isnadla tahrir etmiştir. Birinci isnadla nakledildiğine göre¹¹⁷ Hz. Peygamber namaza başladığında önce *Sübhâneke* daha sonra ise *Veccehtü* duasını okurdu. İkinci isnadla nakledilen rivâyet özet bir mahiyette Hz. Peygamber’in mezkûr iki duayla namaza başladığından bahseder.¹¹⁸

Rivâyetin ikinci isnadının munkatî’ olduğu görülmektedir. Nitekim Ebû İshak Ahmed b. İbrahim, 238/853’li yıllarda vefat eden ve tebe-i tabiinin küçüklerinden olan bir râvidir.¹¹⁹ Cabir b. Abdullah’tan hadisi doğrudan naklettiği için hadis munkatî’dır. Ancak iki rivâyetin isnadında yer alan râvilerin genel olarak tevsik edildiğini ve dolayısıyla birinci isnadın sahih olduğunu diğer isnadın ise zayıf olsa da birinci isnadla birlikte hasen olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmek gerekir. Kanaatimizce bu rivâyetlerin mefhumundan da hareketle Hz. Peygamber, bazen *Sübhâneke* ile *Veccehtü* duasını cem ederek okumuştur.

¹¹⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 2/49.

¹¹¹ Nesâî, *ed-Du’afâ*, 1/71.

¹¹² İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 2/48.

¹¹³ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1/208.

¹¹⁴ Ukaylî, *ed-Du’afâ’ü’l-kebîr*, 1/191.

¹¹⁵ Ukaylî, *ed-Du’afâ’ü’l-kebîr*, 1/191; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1/208.

¹¹⁶ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1/209; İbn Adî, *el-Kâmil*, 2/327.

¹¹⁷ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 2/52.

¹¹⁸ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 2/53.

¹¹⁹ Zehebi, *Nübelâ*, 11/35-36.

g. İbn Ömer kanalıyla da Hz. Peygamber'in *Sübhâneke* duasıyla namaza başladığı rivâyet edilmiştir.¹²⁰ Aynı isnadla nakledilen bu rivâyetin birbirinden farklı olduğu görülür. Nitekim bir varyantında İbn Ömer, Hz. Peygamber'in *Veccehtü* duasını *وما أنا من المشركين* kısmına kadar okuduğunu daha sonra *Sübhâneke* duasını kıraat edip akabinde *Veccehtü* duasının kalan kısmını okuduğunu bildirmektedir.¹²¹ Diğer bir versiyonunda ise *Veccehtü* duasından bahsedilmeyip Hz. Peygamber'in *Sübhâneke* ile başladığı bildirilmektedir.¹²² Sıhhati hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Beyhakî, Muhammed b. Munke- dir > İbn Ömer tarhiyle nakledilen hadisin isnadında Abdullah b. Amir el-Eslemî'nin bulunduğunu, bu râvinin de zayıf olduğunu ve dolayısıyla rivâyetin bu isnadla zayıf olduğunu belirtmiştir.¹²³ Kaynaklarda Abdullah el-Eslemî hakkında cerhedici ifadeler kaydedilmiştir. Ahmed b. Hanbel, Ali b. el-Medîni (öl. 234/849), el-Cüzecânî, Ebû Zür'a Ebû Hâtim er-Râzî, Nesâî ve Dârekutnî gibi çok sayıda münekkit hadis âlimi, bu râvinin zayıf olduğunu belirtmişlerdir.¹²⁴ Buhârî, onun için "zahibu'l-hadis" demiştir.¹²⁵ İbn Maîn ise "leyse bi şey'in" ve zayıf olduğunu ifade etmiştir.¹²⁶

h. Vâsile b. el-Eska' kanalıyla da *Sübhâneke* duasıyla ilgili bir rivâyet vârid olmuştur. Bu rivâyeti sadece Taberâni tahrir etmiştir.¹²⁷ Rivâyette Vâsile, Hz. Peygamber'in namaza *Sübhâneke* duasıyla başladığını belirtmiştir. Taberâni, bu hadisi hocası Haccâc b. İmrân'dan nakleder. Ancak Taberâni, başka yerde aynı hadisi hocası Mûsa b. Zekeriyya'dan rivâyet eder.¹²⁸

Rivâyetin isnadında yer alan Amr b. el-Husayn, tenkit edilmiştir. Ebû Hâtim onun için "zâhibu'l-hadis" ve "leyse bi şey'in", Ebû Zür'a "vâhi'l-hadis", Ebû'l-Feth el-Ezdî ise çok zayıf olduğunu belirtmiştir.¹²⁹ İbn Adî ve

¹²⁰ Taberâni, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 12/353-354; Taberâni, *Kitâbü'd-Du'â*, (Beyrut: DKİ, 1993), 173.

¹²¹ Taberâni, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 12/354.

¹²² Taberâni, *Kitâbü'd-Du'â*, 173.

¹²³ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/53.

¹²⁴ Nesâî, *ed-Du'afâ*, 1/146; Ukaylî, *ed-Du'afâ'ü'l-kebir*, 2/283; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 5/123; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 15/151; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, 2/401.

¹²⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 5/275-276.

¹²⁶ İbn Maîn, *et-Târîh*, 3/160, 171; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 15/152.

¹²⁷ Taberâni, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 22/64.

¹²⁸ Taberâni, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 8/185.

¹²⁹ İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ*, 2/224.

Dârekutnî ise onu “metrükû'l-hadis” lafzıyla cerh etmiştir.¹³⁰ İbn Adî, onun için “muzlimu'l-hadis” ifadesini de kullanmıştır.¹³¹ İbn Arrâk ise onu ağır cerh lafızlarıyla tenkit etmiş ve “kezzap” olduğunu kaydetmiştir.¹³² Zehebî de “Ümmetimden kim kırk hadis ezberlerse” diye bir rivâyet nakletmiş ve bunun Amr b. el-Husayn tarafından uydurulduğunu kaydetmiştir.¹³³ Sonuç olarak Vâsile b. el-Eska' vasıtasıyla nakledilen bu hadisin de sahih olmadığı; zayıf, hatta uydurma olduğunu ifade etmek mümkündür.

1.3. Sahâbe Tatbikatı Olarak Mevkûf Rivâyetler

Kaynaklara bakıldığında namazlarda Fâtiha'dan önce *Sübhâneke* duasının okunması bir sahâbe tatbikatı olarak da rivâyetlerde yer bulmuştur. Bu konudaki nakillerin geneli Hz. Ömer'i işaret etmektedir. Dolayısıyla bu uygulama Hz. Ömer'in sünneti olarak meşhur olmuş ve kaynaklarda daha çok bu şekilde yer almıştır.¹³⁴ Ancak Hz. Ömer dışında bu uygulamanın meşhur sahâbilerden Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman ve Abdullah b. Mes'ûd tarafından da tatbik edildiğine dair mevkûf rivâyetler bulunmaktadır. Namazlara *Sübhâneke* duasıyla başlanıldığına dair ilk üç halifenin uygulaması nakledilirken Hz. Ali'nin uygulamasıyla ilgili herhangi bir rivâyetin bulunmaması dikkat çekicidir. Bu durum namazlarda hangi iftitâh duasının okunması gerektiği yönündeki ihtilaftan kaynaklanmış gözükmektedir. Çünkü iftitâh dualarından sadece *Veccehtü*, Hz. Ali kanalıyla merfû olarak nakledilmiştir. Buna binaen onun bu duayla namazına başladığı söylenebilir. *Sübhâneke* duasıyla ilgili sahâbe tatbikatına işaret eden rivâyetler şu şekilde ele alınabilir:

a. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve İbn Mes'ûd'un namazlara *Sübhâneke* duasıyla başladıklarına dair bir rivâyet şöyledir:¹³⁵

عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مَنْ أُصِدِّقُ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ، وَعَنْ عُمَرَ، وَعَنْ عُثْمَانَ، وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا اسْتَفْتَحُوا قَالُوا: «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ»

¹³⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 22/588-589.

¹³¹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 8/21.

¹³² İbn Arrâk, *Tenzîhü's-Şer'ati'l-Merfû'a 'ani'l-Ahbâri's-Şen'eti'l-Mevzû'a*, (Beyrut: DKİ, ts.), 1/259, 2/177.

¹³³ Zehebî, *Mîzânü'l-İtidâl*, 4/158.

¹³⁴ Erdim, “Sübhâneke Duası Kimin Sünneti?”, 653-671.

¹³⁵ es-San'ânî, *el-Musannef*, 2/75; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 9/301.

Görüldüğü üzere İbn Cüreyc “حَدَّثَنِي مَنْ أَصَدَّقُ” ifadesiyle rivayeti nakletmektedir. Bu durumda rivâyetin isnadında müphem ve meçhûl bir râvi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu rivâyetin hadis tekniği açısından zayıf olduğu açıktır.

Bu uygulamanın Hz. Peygamber ve ilk iki halife tarafından tatbik edildiğine dair İbn Mes’ûd kanalıyla nakledilen bir rivâyet de İbnü’l-A’râbî tarafından tahrir edilmiştir.¹³⁶ Rivâyetin isnadında yer alan Ali b. Âbis’ten dolayı zayıf olduğunu ifade etmek mümkündür. Ali b. Âbis, hadis âlimlerince cerh edilmiş ve zayıf olduğu belirtilmiştir.¹³⁷

Diğer sahâbiler zikredilmeksizin tek başına Hz. Ebû Bekir,¹³⁸ Hz. Osman¹³⁹ ve İbn Mes’ûd tarafından¹⁴⁰ *Sübhâneke* duasının okunduğuna dair birer rivâyet de zikredilmiştir. Netice olarak sahâbe arasında iftitâh duası olarak *Sübhâneke*’nin meşhur olduğu söylenebilir.

b. Sahâbe tatbikatı olarak *Sübhâneke* duasını en çok Hz. Ömer’in okuduğu nakledilmektedir. Bu konuda çok sayıda rivâyet mevcut olup bunların önemli bir kısmı sahihtir. Bu durum *Sübhâneke* duasının Hz. Ömer’in sünneti olabileceğini akla getirmektedir.

Hz. Ömer’in uygulaması olarak nakledilen hadisler, temelde ilk dönemin hadis kaynaklarından Abdürrezzak es-San’ânî’nin *Musannef*’inde¹⁴¹ farklı isnadlarla üç tarik; İbn Ebî Şeybe’nin *Musannef*’inde¹⁴² ise farklı isnadlarla on bir tarik halinde mevcuttur. *Müslim*’de¹⁴³ bir rivâyet dışında *Kütüb-i sitté*’de Hz. Ömer’in bu duayı okuduğuna dair herhangi bir rivâyet mevcut değildir. *Müslim*’de nakledilen bu rivâyette Hz. Ömer’in namaza başlarken bu duayı okuduğuna dair sarih bir ifade kaydedilmemiş olup sadece Hz. Ömer’in yüksek sesle bu duayı okuduğuna vurgu yapılmıştır. *Müslim*’in hadisi munkatı’dır.

¹³⁶ İbn A’râbî, *Kitabu’l-Mu’cem*, 1/363-364; İbn Adî, *el-Kâmil*, 6/323.

¹³⁷ İbn Maîn, *et-Târîh*, 3/281, 416; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 7/344.

¹³⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/397.

¹³⁹ Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/65.

¹⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/396; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, 1/136.

¹⁴¹ es-San’ânî, *el-Musannef*, 2/75-76.

¹⁴² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/395-404, 418.

¹⁴³ *Müslim*, “Salât”, 399.

Nitekim isnadda bulunan Abda (İbn Ebî Lübâbe), Hz. Ömer'den hadis işitmediği halde ondan nakilde bulunmuştur.¹⁴⁴

Hz. Ömer'in bu uygulamasına dair rivâyetler, sonraki dönemde kaleme alınan eserlerde de sıklıkla yer almaktadır. Bu hadisi tahrir edenler arasında Dârekutnî (yedi rivâyet),¹⁴⁵ Beyhakî (iki rivâyet),¹⁴⁶ Tahâvî (öl. 321/933) (altı rivâyet)¹⁴⁷ ve Hâkim en-Nisâbûrî (öl. 405/1014) (bir rivâyet)¹⁴⁸ gibi çok sayıda âlim bulunmaktadır.

Bu rivâyetlerin genel olarak isnadları şu şekildedir:

1. el-Velîd b. Müslîm > Evzâî > Abda (İbn Ebî Lübâbe) > Ömer.¹⁴⁹
2. İbrahim > Esved b. Yezid > Ömer¹⁵⁰
3. el-Müsennâ b. es-Sabbâh > İkrime b. Halid > Hz. Ömer¹⁵¹
4. Ma'mer > Katade > Ömer¹⁵²
5. Ömer b. Ebî Şeybe > Nâfi > İbn Ömer > Ömer.¹⁵³
6. Abdullah b. Avn > İbrahim > Alkame > Ömer¹⁵⁴
7. İbrahim > Alkame > Esved b. Yezid > Ömer¹⁵⁵
8. Ebû Vâil > Esved b. Yezîd > Ömer¹⁵⁶
9. İsmail b. Ebî Hâlid > Hekîm b. Câbir > Ömer¹⁵⁷

¹⁴⁴ Nevevî, *Sahîhu Müslim bi-şerhi'n-Nevevî* (Mısır: el-Matba'atü'l-Misriyye, 1930), 4/112.

¹⁴⁵ Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/61-65.

¹⁴⁶ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/52,54.

¹⁴⁷ Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1994), 1/198-199.

¹⁴⁸ Hâkim en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, (Beyrut: DKİ, 2002), 1/361.

¹⁴⁹ Müslim, "Salât", 399.

¹⁵⁰ es-San'ânî, *el-Musannef*, 2/75; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/396-397, 404, 418; Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, 1/198; Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/61, 65; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/52, 54; Hâkim en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek*, 1/361.

¹⁵¹ es-San'ânî, *el-Musannef*, 2/75.

¹⁵² es-San'ânî, *el-Musannef*, 2/75.

¹⁵³ Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/61.

¹⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/396; Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/62.

¹⁵⁵ Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/64; Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, 1/198.

¹⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/395.

10. Âsım > Ebû Vâil > Ömer¹⁵⁸
11. Şu'be > el-Hakem > Amr b. Meymûn > Ömer¹⁵⁹
12. Süfyan > Esved b. Yezid > Ömer¹⁶⁰

Görüldüğü üzere Hz. Ömer'in namazlara bu duayla başladığına dair rivâyetlerin isnadları bir hayli çoktur. Bu isnadlarda yer alan râviler genel olarak hadis âlimlerince tevsik edilmiş ve rivâyetler sahih kabul edilmiştir. Örneğin Beyhakî, *Sübhâneke* duasıyla ilgili çok sayıda hadis nakledildiğini ancak en sahih olanların Hz. Ömer'e dayandırılan mevkûf rivâyetler olduğunu belirtmiştir.¹⁶¹ İbn Huzeyme de konuyla ilgili aynı görüştedir. Ancak İbn Huzeyme Hz. Ali ve Ebû Hüreyre kanalıyla nakledilen duaları (*Veccehtü ve Allâhümme Bâid*) Hz. Ömer rivâyetlerine tercih ettiğini belirterek bu duaların sahih merfû rivâyetlerle sabit olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁶² Dârekutnî de İbn Ömer vasıtasıyla Hz. Ömer'e nispet edilen rivâyetin sahih olduğunu ifade etmiştir.¹⁶³ Hz. Ömer rivâyetlerinin çeşitli isnadlarını inceleyen Elbânî ise bu isnatlara sahih hükmü vermiştir.¹⁶⁴

Netice olarak sahâbe tatbikatı olan mevkûf rivâyetlerin merfû rivâyetlerden hadis tekniği açısından daha sahih oldukları görülmektedir. Bu durumda *Sübhâneke* duasının daha çok Hz. Ömer'in sünneti olarak görülmesi makul gözükmele beraber bu durumun Hz. Ömer'in dinde yapmış olduğu bir tecdid/ihtidas olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Çünkü bu rivâyetler mevkûf formda olsa da merfû hükmünü taşıyan rivâyetlerdir. Namazlara *Sübhâneke* duasıyla başlamayı sünnet edinen başta Hz. Ömer olmak üzere Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman ve Abdullah b. Mes'ûd bu tatbikatlarını Hz. Peygamber'in şahsında görmüş oldukları bir uygulamaya dayandırmış olmaları kuvvetle muhtemeldir. Netice olarak da Hz. Ömer'in uygulaması daha çok meşhur olmuş ve rivâyetlere bu şekilde yansımıştır.

¹⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/396.

¹⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/397.

¹⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/402; Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, 1/198.

¹⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/418.

¹⁶¹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/52.

¹⁶² İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, 1/240.

¹⁶³ Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/61.

¹⁶⁴ Elbânî, *İrvâü'l-ğalil*, 2/48-49.

2. Veccehtü Duasıyla İlgili Rivâyetler

İftitah dualarından *Veccehtü* ile ilgili rivâyetler, *Kütüb-i Tis'a* başta olmak üzere Hicri 3. asır kaynaklarında ve sonraki dönem eserlerinde temel olarak Hz. Ali kanalıyla nakledilmiştir. Ancak Hicri 4. asır ve sonrasında kaleme alınan hadis kitaplarında İbn Abbas, Câbir b. Abdullah, Muhammed b. Mesleme ve Ebû Râfi' kanalıyla da nakledildiği görülür. Şunu ifade etmek gerekir ki Buhârî, *Veccehtü* ile ilgili herhangi bir rivâyeti eserine almamıştır. Müslim'de ise sadece bir rivâyet mevcuttur. Bunları sahâbe râvisine göre şu şekilde ele almak mümkündür:

2.1. Hz. Ali Rivâyetleri

Hz. Ali kanalıyla gelen *Veccehtü* duası rivâyetini çok sayıda muhaddis eserinde kaydetmiştir. Temel olarak bu duanın uzun metni şu şekildedir:

عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ كَانَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ، قَالَ: «وَجَّهْتُ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا، وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي، وَنُسُكِي، وَمَحْبَابِي، وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَنْتَ رَبِّي، وَأَنَا عَبْدُكَ، ظَلَمْتُ نَفْسِي، وَاعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي، فَأَعِزُّ لِي ذُنُوبِي جَمِيعًا، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا لَا يَصْرِفُ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ، لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ كُلُّهُ فِي بَيْدِكَ، وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ، أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ، تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.....»

Resûlullah namaza kalktığında şöyle derdi: “Yüzümü hak dine meylederek, göklerle yeri yaratana çevirdim. Ben müşriklerden değilim. Şüphesiz ki benim namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin rabbi olan Allah'a aittir. Onun hiçbir şeriki yoktur. Ben, bununla emrolundum ve ben Müslümanlarımdım. Allah'ım melik ancak sensin! senden başka hiçbir ilâh yoktur. Sen, benim Rabbimsin. Ben de senin kulun! Nefsime zulmettim. Günahımı da itiraf eyledim. Bütün günahlarımı bağışla! Çünkü günahları senden başka affedecek yoktur. Beni ahlâkın en güzeline hidâyet buyur! Onun en güzeline senden başka hidâyet eyleyecek yoktur. Kötü ahlâkı benden def eyle! Onu senden başka benden def edecek yoktur. Senin emrine tekrar icabet eder; dinine tekrar tâbi olurum. Bütün hayırlar senin yed-i kudretindedir. Şer sana ait değildir. Varlığım seninledir; sonu da sana müntehidir. Mübareksin, yücesin senden mağfiret diler; sana töbe eylerim...”¹⁶⁵

¹⁶⁵ Müslim, "Salâtü'l-Müsâfirin", 771.

Hız. Ali kanalıyla nakledilen *Veccehtü* rivâyetlerinin üç ayrı tariki bulunmaktadır:

a. Abdulaziz b. Ebî Seleme ile Yusuf el-Mâcişûn > el-Mâcişun b. Ebî Seleme > Abdurrahman el-A' rec > Ubeydullah b. Ebî Râfi' > Hız. Ali.¹⁶⁶

b. Musa b. Ukbe > Abdullah b. Fadl > Abdurrahman el-A' rec > Ubeydullah b. Ebî Râfi' > Hız. Ali.¹⁶⁷

c. Amr b. Avn > Huşeym > Şu'be > Ebû İshâk > Hâris > Ali.¹⁶⁸

Veccehtü ile ilgili Hız. Ali'den nakledilen rivâyetlerin metinleri arasında birtakım farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu rivâyetlerin genelinde herhangi bir kayıt olmaksızın Hız. Peygamber'in namaza bu duayla başladığı bildirilirken bazı versiyonlarında Hız. Peygamber'in farz namazlara bu duayla başladığı bildirilmektedir.¹⁶⁹ Diğer taraftan bu rivâyetlerin genelinde *Veccehtü* duası yukarıdaki metin gibi uzun bir şekilde nakledilirken bazılarında sadece "وأنا من المسلمين" kısmına kadar zikredilmiştir.¹⁷⁰ Bir kısmında ise daha kısa olarak "وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ" kısmına kadar zikredilmiştir.¹⁷¹ Yine rivâyetlerde "وأنا من المسلمين" yerine "وأنا أَوْلُ الْمُسْلِمِينَ" şeklinde nakledildiği de olmuştur.¹⁷² Ayrıca

¹⁶⁶ Tayâlisî, *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, (Kahire: Dâru Hicr, 1999), 1/129; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/401; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/132-133; Müslim, "Salâtü'l-Müsâfirin", 771; Ebû Dâvûd, "Salât", 121; Tirmizî, "Deavât", 32; Nesâî, "İftitâh", 17; Dârimî, "Salât", 33; Bezzâr, *el-Müsned*, 2/168; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 1/245, 433; Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/55; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/48; Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, 1/199; Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994), 4/217, 15/32; İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân bi-tertibi İbn Balâbân*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993), 5/71.

¹⁶⁷ es-San'ânî, *el-Musannef*, 2/79; Ebû Dâvûd, "Salât", 121; Tirmizî, "Salât", 32; İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, 1/236, 306; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 5/68, 70, 74; Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/57; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/49; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 5/17.

¹⁶⁸ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/50.

¹⁶⁹ es-San'ânî, *el-Musannef*, 2/79; Tirmizî, "Deavât", 32; İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, 1/236, 306; Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/7; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/49; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 5/68, 70, 74.

¹⁷⁰ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 1/245; Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/50; Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr*, 4/217; Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, 1/199.

¹⁷¹ Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr*, 15/32.

¹⁷² Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/129; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/401; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/133; Ebû Dâvûd, "Salât", 121; Dârimî, "Salât", 33; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 1/145, 433; İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, 1/235; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 5/70-71; Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/55; Beyhakî,

bazı rivâyetlerde diğerlerinden farklı olarak “ولا منجاء، ولا ملجأ إلا إليك” şeklinde bir ziyadenin olduğu da görülmektedir.¹⁷³

Musâ b. Ukbe kanalıyla nakledilen birtakım rivâyetlerde Hz. Ali, rivâyeti aktarmadan önce Hz. Peygamber’in iftitah tekbirinden sonra *Veccehtü* duasının metnini aktarmıştır.¹⁷⁴ Bazı rivâyetlerde ise sadece Hz. Peygamber’in namaza başlarken okuduğu veccehtü duasının uzun hali zikredilmiş; rükû, secde ve ellerini omuz hizasına kaldırma gibi herhangi bir ilave bilgi verilmemiştir.¹⁷⁵ Diğer taraftan üçüncü isnad olan Hâris>Ali kanalıyla nakledilen *Veccehtü* rivâyetinin de lafız farklılıkları içerdiği, lafızlarda takdim, te’hir ve haziflerin olduğu ve yukarıdaki duayla birebir aynı metni içermediği görülmektedir.¹⁷⁶

Hz. Ali’den üç farklı tariki bulunan *Veccehtü* rivâyetlerinin sıhhati hakkında şunları ifade etmek mümkündür:

Veccehtü duasının nakledildiği ilk iki isnadın sıhhati hakkında âlimler çeşitli görüşler beyan etmişlerdir. Bu isnadlarla hadisi tahrir eden Tirmizî, bunların hasen ve sahih olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca Tirmizî, ikinci isnaddan sonra İmam Şafîî ile bazı ashabının bu hadise göre amel ettiğini ifade etmiştir. Tirmizî’nin kaydına göre Süleyman el-Hâşîmi (öl.219/834), bu hadis için şöyle demiştir: “Bu rivâyet, bizim nezdimizde Zührî’nin Sâlim’den, onun da babasından rivâyeti gibi muteberdir.”¹⁷⁷ *Veccehtü* rivâyetini yukarıdaki ilk iki isnadla eserinde tahrir eden İbn Huzeyme, bu rivâyetlerin sahih olduğunu ve bundan dolayı Hz. Ömer’den sabit olan *Sübhâneke* duasına tercih ettiğini belirtmiştir.¹⁷⁸ Bezzâr, birinci isnadla rivâyeti naklettikten sonra Muhammed b.

es-Sünenü’l-kübrâ, 2/48, 50; Tahâvî, *Şerhu Me’âni’l-âsâr*, 1/199; Tahâvî, *Şerhu Müşkili’l-âsâr*, 4/217.

¹⁷³ es-San’ânî, *el-Musannef*, 2/79; Tirmizî, “Deavât”, 32; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 2/49; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, 5/17.

¹⁷⁴ Tirmizî, “Deavât”, 32; Ebû Dâvûd, “Salât”, 121; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 2/49.

¹⁷⁵ es-San’ânî, *el-Musannef*, 2/79; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/401; Nesâî, “İftitah”, 17; Dârimî, “Salât”, 35; Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/57; İbn Huzeyme, *es-Sahih*, 1/235; İbn Hibbân, *es-Sahih*, 5/68-74.

¹⁷⁶ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 2/50.

¹⁷⁷ Tirmizî, “Deavât”, 32.

¹⁷⁸ İbn Huzeyme, *es-Sahih*, 1/240.

Mesleme ve Câbir kanalıyla da bu rivâyetin nakledildiğini ancak en sahih rivâyetlerin Hz. Ali kanalıyla geldiğini kaydetmiştir.¹⁷⁹

Nevevî, İftitah duaları rivâyetlerini zikrettikten sonra *Veccehtü* duasıyla ilgili bu rivâyetlerin (her iki isnadla) Hz. Peygamber'den sahih yollarla nakledildiğini ifade etmiştir.¹⁸⁰ Şuayb el-Arnaût (öl. 2016), birinci isnadın sahih¹⁸¹ diğzerinin ise hasen olduğuna hükmetmiştir.¹⁸² Muhakkik araştırmacılardan Hüseyin Selim Esed¹⁸³ ve Muhammed b. Abdulhasan et-Türkî¹⁸⁴ de aynı görüştedir. Elbânî, *Veccehtü* rivâyetinin birinci isnadındaki râvilerin tamamının sika olduğunu ve Müslim'in sahih hadis şartlarını taşıdığını kaydetmiştir. Elbânî'ye göre ikinci isnad ise hasendir.¹⁸⁵ Hadisin ikinci isnadının hasen kabul edilmesi, isnadda hadisi Musâ b. Ukbe'den (öl. 141/758) tahdis eden Abdurrahman b. Ebî Zinad (öl. 174/790) isimli râviden kaynaklanmaktadır. Bu râvi; İbn Maîn,¹⁸⁶ Ahmed b. Hanbel,¹⁸⁷ Nesâî,¹⁸⁸ İbn Ebî Hâtim ve Ebû Zür'a¹⁸⁹ gibi bazı bazı hadis âlimlerince zayıf olarak takdim edilmiştir. Ancak İmam Mâlik onu tevsik eden âlimlerdendir.¹⁹⁰ Netice olarak sıhhat bakımından birinci isnadın sahih, diğzer isnadın ise birinci isnadla desteklenip hasen seviyesine çıktığı söylenebilir.

c. Hâris (öl. 42/662) kanalıyla Hz. Ali'den nakledilen ve sadece Beyhakî tarafından tahrir edilen rivâyetin metni yukarıdaki ilk iki isnadla nakledilen rivâyetten farklı olarak şu şekildedir:¹⁹¹

عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذَا اسْتَفْتَحَ الصَّلَاةَ قَالَ: " لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ، ظَلَمْتُ نَفْسِي، وَوَعَمِلْتُ سُوءًا فَاغْفِرْ لِي، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذَّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، وَجَهْتُ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ خَنِيئًا،

¹⁷⁹ Bezzâr, *el-Müsned*, 2/169.

¹⁸⁰ Nevevî, *el-Ezkâr*, 35.

¹⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/133 (1. dipnot).

¹⁸² Ebû Dâvûd, "Salât", 121 (1. dipnot).

¹⁸³ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 1/245 (1. dipnot), 434 (1. dipnot).

¹⁸⁴ Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/130 (1. dipnot).

¹⁸⁵ Elbânî, *Sahihu ve Daifu Sünen-i Ebî Dâvûd*, (Kuveyt: Dâru Ğuras, 2002), 3/346-348.

¹⁸⁶ İbn Maîn, *et-Târîh*, 1/160.

¹⁸⁷ Ukaylî, *ed-Du'afâ'ü'l-kebîr*, 2/340.

¹⁸⁸ İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ'*, 2/93.

¹⁸⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 5/252.

¹⁹⁰ İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ'*, 2/93.

¹⁹¹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/50.

وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي، وَمَحْيَايَ، وَمَمَاتِي، لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ "

Görüldüğü üzere rivâyette bazı takdim, te'hir ve hazifler mevcuttur. Rivâyetin sıhhati hakkında âlimler menfi yönde görüş beyan etmişlerdir. Nevevî, Hâris kanalıyla Hz. Ali'den nakledilen hadisin zayıf olduğunu, çünkü tüm hadis âlimlerinin Hâris adındaki râvinin zayıflığı konusunda ittifak ettiğini belirtmiştir.¹⁹² Hâris kanalıyla rivâyeti tahrir eden Beyhakî de hadisin zayıf olduğunu zımnem kabul etmektedir. Çünkü rivâyeti zikrettikten sonra, hadisin İmam Şafiî tarafından da kaydedildiğini¹⁹³ ve Şafiî'nin bu hadisi, Harris kanalıyla nakletmeyip Ebû Hâlil varyantıyla kaydettiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla Beyhakî, Ebû Hâlil tarikiyle hadisin mahfuz olduğuna işaret etmiştir.¹⁹⁴ Beyhakî, Şafiî'nin isnadının bu isnaddaki problemi ortadan kaldırmayacağı görüşündedir. Çünkü kaynaklarda Ebû Hâlil sika olarak kaydedilmiştir.¹⁹⁵

Rivâyetin isnadında yer alan Hâris el-A'ver, cerh ta'dil âlimlerince tenkit edilmiştir. Nesâî ve Ebû Hâtim, onun için "leyse bi kaviyyîn" derken, Dârekutnî "zayıf" ifadesi kullanmıştır.¹⁹⁶ Ebû Zür'a ise hadisleriyle ihticac edilmez demiştir.¹⁹⁷ Âmir b. Şerâhîl eş-Şa'bi (öl. 104/722) ve Ali b. el-Medîni ise onun yalancılardan olduğunu,¹⁹⁸ İclî ise yalan söylemekle itham edildiğini beyan etmiştir.¹⁹⁹ Şu'be b. Haccac (öl. 160/776) ise Ebû İshâk'ın Haris'ten dört hadis hariç hiç hadis işitmediğini belirtmiştir.²⁰⁰ Netice olarak hadis tekniği açısından Hâris kanalıyla nakledilen bu rivâyetin, zayıf hatta uydurma olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁹² Nevevî, *el-Ezkâr*, 36.

¹⁹³ eş-Şafiî, *el-Üm*, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1973), 7/166.

¹⁹⁴ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/50; Beyhakî, *Ma'rifetü's-Sünen*, 2/345.

¹⁹⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/29.

¹⁹⁶ Zehebî, *el-Muğnî fi'd-Du'afâ'*, 1/141; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/146.

¹⁹⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/146.

¹⁹⁸ İbn Adî, *el-Kâmil*, 2/449-451; Zehebî, *el-Muğnî fi'd-Du'afâ'*, 1/141.

¹⁹⁹ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 1/278.

²⁰⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 5/245.

2.2. Muhammed b. Mesleme Rivâyeti

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا قَامَ يُصَلِّي تَطَوُّعًا قَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَجَهْتُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْلَمَةَ وَجَهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ ثُمَّ يَفْرَأُ

Muhammed b. Mesleme kanalıyla bu rivâyeti sadece Nesâî, İbn Ebî Âsım ve Taberânî tahric etmiştir.²⁰¹ Nesâî hadisinde Hz. Peygamber'in nafile nama-za kalktığında bu duayı okuduğu bildirilirken,²⁰² İbn Ebî Âsım (öl. 287/900)²⁰³ ve Taberânî (öl. 360/971)²⁰⁴ rivâyetinde ise farz veya nafile diye herhangi bir kayıt söz konusu değildir. Nesâî hadisi ثُمَّ يَفْرَأُ ifadesi ile biterken;²⁰⁵ İbn Ebî Âsım²⁰⁶ ve Taberânî hadisinde ise Hz. Peygamber'in rükûda, rükûdan kalkarken ve secdede okuduğu dualar da zikredilmiştir.²⁰⁷

Elbânî,²⁰⁸ Hamdî es-Silefi²⁰⁹ ve Bâsim Faysal,²¹⁰ rivâyetin sahih olduğuna hükmetmiş ve isnaddaki tüm râvilerin cerh ve ta'dil âlimlerince tevsik edildiğine dikkat çekmişlerdir. Yaptığımız incelemede rivâyetin isnadında yer alan râviler hakkında herhangi bir menfi görüş aktarılmadığını ve dolayısıyla tüm râvilerin sika kabul edildiğini ifade etmemiz gerekir.

2.3. İbn Abbas Rivâyeti

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ بَعْدَ التَّكْبِيرِ: «وَجَهْتُ وَجَهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا مُسْلِمًا، اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ أَنْتَ الْحَقُّ وَوَعْدُكَ الْحَقُّ وَلِقَاؤُكَ حَقٌّ وَالْجَنَّةُ حَقٌّ وَالنَّارُ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ حَقٌّ، اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ وَبِكَ أَمَنْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْكَ أُنْبِتُ وَبِكَ خَاصَمْتُ وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ فَاعْفُزْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخْرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ إِلَهِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ»

²⁰¹ Nesâî, "İftitâh", 17; İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, (Riyad: Dâru'r-Râye, 1991), 4/46; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 19/231.

²⁰² Nesâî, "İftitâh", 17.

²⁰³ İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, 4/46.

²⁰⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 19/231.

²⁰⁵ Nesâî, "İftitâh", 17.

²⁰⁶ İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, 4/46.

²⁰⁷ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 19/231.

²⁰⁸ Hatîb et-Tebrizî, *Mişkâtü'l-mesâbih*, (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1979), 1/261 (2.dipnot).

²⁰⁹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 19/231 (dipnot 515).

²¹⁰ İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, 4/46 (1993. dipnot).

Bu rivâyet, sadece Taberânî tarafından tahrir edilmiş olup yukarıdaki *Veccehtü* dualarından büyük oranda farklı bir metne sahiptir.²¹¹ Nitekim bu duanın “وَجْهَتْ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ خَنِيْفًا مُسْلِمًا” metni dışında diğerleriyle herhangi ortak bir metne sahip olmadığı görülmektedir. Ancak “اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ” kısmının Hz. Ali kanalıyla nakledilen rivâyetlerde Hz. Peygamber’in rükûya giderken okuduğu dua olduğu anlaşılmaktadır.

Rivâyetin sıhhati hakkında fikir beyan eden Elbânî, zayıf olduğuna hükmetmiştir.²¹² Rivâyetin isnadında yer alan râvilerden Cünâde b. Sellam hakkında menfi yönde görüşler kaydedilmiştir. Tirmizî'nin nakline göre Buhârî, bu râvi için “mukâribu'l-hadis” demiştir.²¹³ Ebû Zür'a onun zayıf, Ebû Hâtim ise zayıf ve terk etmeye yakın bir râvi olduğunu ifade etmiştir.²¹⁴ İbn Hibbân ile İbn Huzeyme ise onu tevsik etmiştir.²¹⁵ Zekeriyya es-Sâcî (öl. 307/920), onun Hişam b. Urve'den (öl. 146/763) münker rivâyetler naklettiğini belirtirken Ebû'l-Feth el-Ezdî (öl. 374/985) ise onun Ubeydullah b. Ömer'den münker hadisler naklettiğini açıklamıştır.²¹⁶ Sonuç olarak bu rivâyetin isnadının zayıf olduğu söylenebilir.

2.4. Câbir b. Abdullah Rivâyeti

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اسْتَفْتَحَ الصَّلَاةَ كَبَّرَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ وَمَخْبَأِي وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ اللَّهُمَّ اهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَعْمَالِ وَأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ وَقِنِي سَيِّئَ الْأَعْمَالِ وَسَيِّئَ الْأَخْلَاقِ لَا يَقِي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ

Bu rivâyeti, Nesâî ve Dârekutnî eserlerine almışlardır.²¹⁷ Görüldüğü üzere *Veccehtü* duasının başlangıç tarafı bu rivâyette zikredilmediği gibi mezkûr *Veccehtü* duaları gibi metin açısından da uzun değildir. Ancak diğer *Veccehtü* rivâyetlerinden farklı olarak “سَيِّئَ الْأَعْمَالِ لِأَحْسَنِ الْأَعْمَالِ” şeklinde ziyadelerinin bulunduğu görülmektedir.

²¹¹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 11/45.

²¹² Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdisi'z-Za'ife ve'l-Mevzû'a ve Eseru'hes-Seyyi'ü fi'l-Ümme* (Riyad: Mektebetü'l-Me'ârif, 2004), 11/631.

²¹³ Tirmizî, *İlelü't-Tirmiziyyi'l-kebir*, (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1989), 377.

²¹⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 5/136.

²¹⁵ Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl*, 1/388; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/116.

²¹⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/116.

²¹⁷ Nesâî, “İftitâh”, 16; Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/58.

Yaptığımız incelemede, rivâyetin isnadındaki râviler hakkında menfi yönde herhangi bir görüş kaydedilmediği ve isnaddaki tüm râvilerin güvenilir kabul edildiği görülmüştür. Bu duruma muhakkik âlimlerden Elbânî de dikkat çekmiştir.²¹⁸

2.5. Ebû Râfi' Rivâyeti

عَنْ أَبِي رَافِعٍ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: دَفَعَ إِلَيَّ كِتَابًا رَعِمَ أَنْ فِيهِ اسْتِيفَاتُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّلَاةَ قَالَ: كَانَ إِذَا كَبَّرَ قَالَ: «وَجَّهْتُ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْبَابِي وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ وَيَحْمَدُكَ، أَنْتَ رَبِّي، وَأَنَا عَبْدُكَ لَا شَرِيكَ لَكَ، ظَلَمْتُ نَفْسِي، وَاعْتَرَفْتُ بِذَنْبِي فَاعْفُورْ لِي ذُنُوبِي جَمِيعًا، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، وَتَهْدِنِي لِصَالِحِ الْأَعْمَالِ، فَإِنَّهُ لَا يَهْدِي لِصَالِحِهَا وَلَا يَصْرِفُ سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ، وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ لَا مَنجَا وَلَا مَلْجَأَ مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ اسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ»

Veccehtü duasını rivâyet eden en son sahâbî Ebû Râfi el-Kat'î'dir (öl. 40/660).²¹⁹ Ebû Râfi' rivâyetinin metinleri arasında birtakım farklılıklar mevcuttur. Taberânî, rivâyeti “وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ،” şeklinde kaydederken;²²⁰ İbnü'l-A'râbî ise “وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ” şeklinde kaydetmiştir.²²¹ Ayrıca İbnü'l-A'râbî²²² ve Taberânî'nin bir eserinde²²³ diğer varyantlardan farklı olarak “وَتَهْدِنِي لِصَالِحِ الْأَعْمَالِ، فَإِنَّهُ لَا يَهْدِي لِصَالِحِهَا وَلَا يَصْرِفُ سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ” şeklinde bir ziyâdenin olduğu görülmektedir.

Rivâyetin isnadı hakkında bazı âlimler görüş beyan etmiştir. Heysemî (öl. 807/1405), isnaddaki Muhammed b. İshâk'ın sika olmakla beraber müdellis bir râvi olduğunu, geri kalan diğer râvilerin ise sika vasfını taşıdıklarını ifade etmiştir.²²⁴ Ancak Heysemî'nin bu râvi hakkında biraz iyimser davrandığı görülmektedir. Çünkü kaynaklarda büyük siyer âlimi Muhammed b. İshâk hakkında müspet ve menfi yönde çokça görüş kaydedilmiştir. Örneğin Ah-

²¹⁸ Elbânî, *Sahîhu ve Daifu Sünen-i Ebî Dâvûd*, 3/349-350; Hatîb et-Tebrizî, *Mişkâtü'l-mesâbîh*, 1/260 (2.dipnot).

²¹⁹ İbn A'râbî, *Kitabu'l-Mu'cem*, 1/322-323; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 1/314; Taberânî, *Kitâbü'd-Du'â*, 1/171.

²²⁰ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 1/314; Taberânî, *Kitâbü'd-Du'â*, 1/171.

²²¹ İbnü'l-A'râbî, *Kitabu'l-Mu'cem*, 1/322-323.

²²² İbnü'l-A'râbî, *Kitabu'l-Mu'cem*, 1/322-323.

²²³ Taberânî, *Kitâbü'd-Du'â*, 1/171.

²²⁴ el-Heysâmî, *Mecma'u'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid*, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî, ts.), 2/107.

med b. Hanbel'in onun için "hasenu'l-hadis" dediği nakledilirken²²⁵ Şu'be b. Hacâc'ın (öl. 160/776) ise onun hadisteki hafızasıyla "emiru'l-muhaddisin" olduğunu belirttiği kaydedilmiştir.²²⁶ Ebû Zür'a'nın ifade ettiğine göre Süfyan es-Sevrî (öl. 161/778), Şu'be, İbn Uyeyne (öl. 198/814), Hammâd b. Zeyd (öl. 179/795), Hammâd b. Seleme (öl. 167/784) ve İbnü'l-Mübârek (öl. 181/797) gibi çok sayıda hadis âlimi, Muhammed b. İshâk'tan hadis alınabileceği noktasında görüş birliği içinde olmuştur.²²⁷ Ali b. el-Medîni, onun iki hadisi dışında tüm hadislerinin sahih olduğunu belirtmiştir.²²⁸ İbn Maîn'den bu râviyle ilgili sika²²⁹ ve "leyse bi hucetin" şeklinde iki farklı görüş nakledilmiştir. Nesâî ise onun için "leyse bi'l-kavî" demiştir.²³⁰ Ebû Dâvud onun için Kaderî ve Mutezilî değerlendirmesini yapmıştır. Dârekutnî ise onunla ihticac edilmez görüşündedir.²³¹ Zehebî onun hadiste "sadûk", siyer ilimlerinde ise "imâm" olduğunu kaydetmiştir.²³²

Muhammed b. İshâk'ı ağır bir dille tenkit edenler de olmuştur. İmam Mâlik, Yahya b. Said el-Kattân, Süleyman et-Teymî (öl. 143/761), Hişâm b. Urve (öl. 146/763) ve Vuheyb b. Hâlid (öl. 165/781) onun yalancı bir râvi olduğunu belirtmişlerdir. Kaydedildiğine göre Yahya b. Said el-Kattân, onun rivâyetlerini Allah rızası için terk ettiğini ifade etmiş, İmam Mâlik ise onu ağır bir dille cerh etmiş ve deccâllerden biri olarak tavsif etmiştir. Firyâbî (öl. 301/913) ise zındık biri olduğunu söyleyerek cerh etmiştir.²³³

Netice olarak *Veccehtü* duasıyla ilgili beş farklı sahâbîden merfû rivâyetlerin nakledildiği ve bunların İbn Abbas rivâyeti dışındakilerin sahih, Ebû Râfî' rivâyetinin ise en iyi ihtimalle hasen olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu rivâyetlerin sıhhatine çok sayıda âlim de işaret etmiştir. Ancak *Veccehtü* ile ilgili en sahih rivâyetlerin Hz. Ali kanalıyla geldiğini ifade edebiliriz.

²²⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 24/414.

²²⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/42.

²²⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 24/418; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/42.

²²⁸ Zehebî, *el-Muğnî fi'd-Du'afâ*, 2/553.

²²⁹ İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ*, 3/41; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 24/411.

²³⁰ İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ*, 3/41; Zehebî, *Dîvânü'd-du'afâ*, 1/341.

²³¹ Zehebî, *Dîvânü'd-du'afâ*, 1/341.

²³² Zehebî, *el-Muğnî fi'd-Du'afâ*, 2/552.

²³³ İbn Adî, *el-Kâmil*, 7/255; İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ*, 3/41; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 24/415; Zehebî, *Mizânü'l-I'tidâl*, 4/46.

3. Allâhümme Bâid Duasıyla İlgili Rivâyetler

İftitah dualarından *Allâhümme Bâid* ile ilgili rivâyetler, Ebû Hüreyre ve Semüre b. Cündeb kanalıyla nakledilmiştir. Ebû Hüreyre rivâyetleri ilk dönem muteber hadis kaynakları başta olmak üzere sonraki dönemlerde kaleme alınan eserlerde de yer almıştır. Aslında bu duayla ilgili rivâyetlerin tamamına yakını Ebû Hüreyre kanalıyla gelmektedir. Ancak sonraki dönem hadis kaynaklarında Semüre b. Cündeb kanalıyla bazı lafız farklılıklarıyla birlikte bir rivâyetin nakledildiği görülmektedir. Ebû Hüreyre kanalıyla nakledilen *Allâhümme Bâid* duası rivâyeti, *Sahihayn* başta olmak üzere Tirmizî hariç *Kütüb-i sitté*'nin tamamında tahrir edilmiştir. Sahâbe râvisine göre bu rivâyetler şu şekilde ele alınabilir:

3.1. Ebû Hüreyre Rivâyetleri

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذَا كَبَّرَ فِي الصَّلَاةِ، سَكَتَ هُنَيْئَةً قِيلَ أَنْ يُقْرَأَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ بِأَيِّ أَنْتَ وَأُمِّي أَرَأَيْتَ سَكُوتَكَ بَيْنَ التَّكْبِيرِ وَالْقِرَاءَةِ، مَا تَقُولُ؟ قَالَ " أَقُولُ: اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اللَّهُمَّ تَقْنِي مِنْ خَطَايَايَ كَمَا يُتَقَى الثُّوبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، اللَّهُمَّ اغْسِلْنِي مِنْ خَطَايَايَ بِالتَّلْجِ وَالْمَاءِ وَالْبَرَدِ "

Ebû Hüreyre kanalıyla nakledilen bu rivâyetin üç farklı tariki bulunmaktadıdır:

a. Abdulvahid b. Ziyâd > Umâre b. el-Ka'ka' > Ebû Zür'a > Ebû Hüreyre.²³⁴

b. Cerîr (b. Abdulhamid) > Umâre > Ebû Zür'a > Ebû Hüreyre.²³⁵

c. Muhammed b. Fudayl > Umâre > Ebû Zür'a > Ebû Hüreyre.²³⁶

Allâhümme Bâid duasıyla ilgili Ebû Hüreyre rivâyeti hadis kaynaklarında en çok kaydedilenlerdendir. Bu rivâyetin geçtiği eserlere bakıldığında duanın

²³⁴ Buhârî, "Sıfatı's-Salât", 8; Ebû Dâvûd, "Salât", 123; Dârimî, "Salât", 37; Bezzâr, *el-Müsned*, 17/173.

²³⁵ Müslim, "Mesâcid", 27; İbn Râhûye, *el-Müsned*, 1/205; Nesâî, "Tahâret", 49, "İftitâh", 15; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 12/81, 16/257; İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, 1/237, 3/63; Ebû Ya'la, *Müsned*, 10/466, 485; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 5/76, 78; Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/135; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/278.

²³⁶ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 15/110; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 12/81; İbn Mâce, "İkâme" 1; Ebû Dâvûd, "Salât", 123; İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, 3/35; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 5/74.

metinleri arasında çok fazla bir farklılık olmadığı görülmektedir. Tüm rivâyetlerde Ebû Hüreyre, Hz. Peygamber'in namaza tekbir ile başladığında bir süre sükût ettiğini ve daha sonra kıraate başladığını haber vermektedir. Ebû Hüreyre bu durumu Allah Resûlü'ne sorup ne okuduğunu öğrenmeye çalışmış, Hz. Peygamber ise ona *Allâhümme Bâid* duasını okuduğunu ifade etmiştir.

Rivâyetin her üç isnadı hakkında yaptığımız incelemede râvilerin cerh ve ta'dil âlimlerince tevsik edildiğini ve râvileri cerh eden menfi yönde herhangi bir tenkidin yapılmadığını ifade etmemiz gerekir. Dolayısıyla bu duayla ilgili Ebû Hüreyre kanalıyla nakledilen rivâyetlerin sahih olduğunu ifade etmek mümkündür. Nitekim bu rivâyetlerin sahih olduğuna çok sayıda âlim de işaret etmiştir. Örneğin Bezzâr, söz konusu rivâyeti naklettikten sonra bu duayla ilgili sadece Ebû Hüreyre'den nakledilen rivâyetleri bildiğini ve Ebû Hüreyre'den ise sadece Ebû Zür'a'nın rivâyette bulunduğunu ifade etmiştir.²³⁷

Rivâyetin yukarıdaki isnadlarla sahih olduğunu ifade eden âlimlerin başında İbn Huzeyme gelir. İbn Huzeyme, iftitâh duası hakkında farklı lafızlarla çok sayıda hadis bulunduğuna işaret etmiş ve bu konuda bilhassa Hz. Ali ve Ebû Hüreyre kanalıyla nakledilen *Veccehtü* ve *Allâhümme Bâid* dualarının sahih ve merfû olduklarını ve bunları *Sübhâneke* duasını okumaya tercih ettiğini belirtmiştir.²³⁸ Nevevî de bu rivâyetin Hz. Peygamber'den sahih olarak nakledildiğini ifade etmiştir.²³⁹ İbn Hacer de aynı görüşte olup iftitâh dualarıyla ilgili nakledilen en sahih rivâyetlerin Ebû Hüreyre kanalıyla nakledilen (*Allâhümme Bâid* duası) olduğunu kaydetmiştir.²⁴⁰

Muhakkik araştırmacılardan Elbânî, *Allâhümme Bâid* duasıyla ilgili rivâyetlerin her üç isnadının da sahih olduğuna hükmetmiştir.²⁴¹ Şuayb el-Arnaût da Muhammed b. Fudayl ve Cerîr kanalıyla nakledilen tariklerin sahih olduğunu ifade etmiştir.²⁴² Cerîr kanalıyla nakledilen tarikin sıhhatine değinen muhakkik Abdulğafûr el-Belûşi, bu isnadda yer alan tüm râvilerin

²³⁷ Bezzâr, *el-Müsned*, 1/174.

²³⁸ İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, 1/238-240.

²³⁹ Nevevî, *el-Ezkâr*, 35.

²⁴⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1960), 2/230.

²⁴¹ Elbânî, *Sahîhu ve Daifu Sünen-i Ebî Dâvûd*, 3/366-367; Elbânî, *İrvâü'l-ğalîl*, 1/8-9.

²⁴² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 12/82 (1.dipnot); Ebû Dâvûd, "Salât", 123 (2.dipnot).

Sahihayn râvileri olduğunu ve onların sika kabul edildiğini ifade ederek sahih hükmü vermiştir.²⁴³ Hüseyin Selim Esed ise rivâyetin ilk iki isnadının sahihliğine hükmetmiş, ilk isnadla Buhârî'nin hadisi tahric ettiğine işaret etmiştir.²⁴⁴

3.2. Semüre b. Cündeb Rivâyetleri

عَنْ سَمُرَةَ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطِيئَتِي، كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِكَ أَنْ تَصُدَّ عَنِّي وَجْهَكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، اللَّهُمَّ تَقَيَّنِي عَنْ خَطِيئَتِي، كَمَا تَقَيَّنْتَ الثَّوْبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ، اللَّهُمَّ أَحْيِنِي مُسْلِمًا، وَأَمْتِنِي مُسْلِمًا "

Bu rivâyeti Bezzâr ve Taberâni tahric etmiştir.²⁴⁵ Semüre rivâyetlerinin Ebû Hüreyre kanalıyla nakledilen *Allâhümme Bâid* rivâyetlerinden metin açısından birtakım farklılıklar içerdiği görülmektedir. Semüre kanalıyla nakledilen bu rivâyetlerde Hz. Peygamber'in bizatihi namaz kılmaya başlayan kişiye bu duayı okuması gerektiğinden bahsederken; Ebû Hüreyre nakillerinde Hz. Peygamber'in namaza başlarken bir süre sükût ettiği o süre zarfında ne okuduğu Ebû Hüreyre tarafından sorulunca mezkûr duayı okuduğunu belirttiği kaydedilmiştir. Diğer taraftan Semüre kanalıyla nakledilen dua metninde " اللَّهُمَّ " şeklinde iki farklı ibare varken, Ebû Hüreyre rivâyetlerinde böyle ibareler söz konusu değildir. Ayrıca Ebû Hüreyre hadislerinde yer alan " اللَّهُمَّ اغْسِلْنِي مِنَ خَطَايَايَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْمَاءِ وَالْبُرْدِ " şeklindeki metin ise Semüre rivâyetlerinde yer almamıştır. Bunun yerine اللَّهُمَّ ، كَمَا تَقَيَّنْتَ الثَّوْبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ duası zikredilmiştir.

Semüre rivâyetleri hakkında bazı âlimler görüş beyan etmişlerdir. İbn Recep el-Hanbelî (öl.795/1393) rivâyetin râvi sayısı açısından "garîb"; sıhhat açısından ise zayıf olduğunu belirtmiştir.²⁴⁶ el-Aynî (öl.855/1451) ise Bezzâr isnadıyla nakledilen rivâyetin isnadının sahihliğine dikkat çekmiştir. el-Aynî'nin kaydettiğine göre Ebû'l-Hayr el-İşbîlî (öl. ?) ise bu konuda Ebû Hüreyre rivâyetlerinin sahih olduğunu, diğer rivâyetlerin sahih olmadığını be-

²⁴³ İbn Râhûye, *el-Müsned*, 1/205-206 (161.dipnot).

²⁴⁴ Dârimî, *es-Sünen*, "Salât", 37 (3.dipnot); Ebû Ya'la, *Müsned*, 10/465 (1.dipnot), 10/485 (2.dipnot).

²⁴⁵ Bezzâr, *el-Müsned*, 10/456; Taberâni, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 7/310-311.

²⁴⁶ İbn Receb, *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, (Medine: Mektebetü'l-Gurabâi'l-Eseriyye, 1996), 6/376.

lirtmiştir. İbnu'l-Kattân da bu rivâyeti reddedenler arasındadır.²⁴⁷ Heysemî bu rivâyetin sıhhatini zayıf olarak belirlemiştir.²⁴⁸

Rivâyetin isnadında yer alan Ca'fer b. Sa'd ve Hubeyb b. Süleyman hakkında cerh ta'dil kaynaklarında çok fazla bilgi mevcut değildir. Kaynaklar daha çok bu iki râvinin amcaoğlu olduklarından ve hoca-öğrenci ilişkisinden bahsetmiş, cerh ve ta'dil durumlarına pek değinmemiştir. Dolayısıyla bu iki râvinin meçhulu'l-hal olduğunu ifade etmek mümkündür.²⁴⁹

İbn Hibbân, Ca'fer b. Sa'd'ın hadis rivâyetinde teferrüt ettiğinde hadislerine itibar edilmeyeceğini kaydetmiştir.²⁵⁰ İbn Hazm (öl. 456/1064), Ca'fer b. Sa'd ve Hubeyb b. Süleyman'ın meçhul râvilerden olduğunu belirtmiştir. Ebü'l-Hasan İbnü'l-Kattân (öl. 628/1231) da her iki râvinin hal bakımından meçhul olduğunu ifade etmiştir.²⁵¹ Abdülhak el-Ezdî (öl. 582/1186) ise Hubeyb b. Süleyman için "leyse bi kaviyyin" demiştir.²⁵² Bir görüşe göre el-Ezdî, bu râvinin zayıf olduğunu, Ca'fer b. Sa'd'ın ise hadislerine itimad edilmeyeceğini belirtmiştir.²⁵³ İbn Abdilber (öl. 463/1071) ise Ca'fer b. Sa'd için "leyse bi'l-kavî" demiştir.²⁵⁴ Zehebî, Hubeyb b. Süleyman'ın meçhuliyetine "la yu'ref" kaydıyla işaret etmiştir.²⁵⁵

²⁴⁷ el-Aynî, *'Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.), 5/293.

²⁴⁸ el-Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*, 2/106.

²⁴⁹ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 3/208; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 2/480; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 3/387; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/137; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 5/41-42; Zehebî, *Mîzânü'l-I'tidâl*, 1/373; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/93-94; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/274; Zehebî, *Mîzânü'l-I'tidâl*, 1/599; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 8/222-223; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 3/135.

²⁵⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/58.

²⁵¹ Zehebî, *Mîzânü'l-I'tidâl*, 1/373; Moğultay b. Kılıç, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, 4/172.

²⁵² İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 3/135.

²⁵³ Zehebî, *Mîzânü'l-I'tidâl*, 1/373.

²⁵⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/94.

²⁵⁵ Zehebî, *Mîzânü'l-I'tidâl*, 1/599; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 3/135.

Sonuç

Namaz ibadetinin İslam dinindeki yeri ve önemi büyüktür. Bu ehemmiyetine binaen namazın mahiyeti ve uygulanma biçimi, bizzat Hz. Peygamber'in şahsında bir model olarak sahâbe tarafından gözlem yoluyla öğrenilmiş ve sonraki nesillere ameli tevâtür aracılığıyla aktarılmıştır. Namaz ifa edilirken Fâtiha Sûresi'nden önce okunması tavsiye edilen dualar namaz ibadetiyle ilgili önemli konular arasındadır. Hadis kaynaklarında kaydedilen rivâyetlere göre Hz. Peygamber, farz veya nafil namaza başlarken iftitâh tekbirinden sonra Fâtiha Sûresi'ni okumadan önce bazı dualar okumuş ve bunlardan bazısını daha çok tekrarlamıştır. Bunların başında *Sübhâneke*, *Veccehtü* ve *Allâhümme Bâid* duaları gelir.

İftitâh dualarıyla ilgili rivâyetlerin kritiği neticesinde şunları belirtmek mümkündür: *Sübhâneke* duasıyla ilgili merfû ve mevkûf olmak üzere çok sayıda rivâyet nakledilmiştir. Merfû rivâyetler on farklı sahâbî kanalıyla gelirken hicri üçüncü asır tasnif dönemi hadis kaynaklarında sadece Hz. Âişe ve Ebû Saîd el-Hudrî tarikleriyle kaydedilmiştir. Sonraki dönem hadis musannefatında ise; Enes b. Mâlik, Cabir b. Abdullah, Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Ömer, İbn Ömer, Büreyde, Hakem b. Umeyr ve Vâsile b. el-Eska' olmak üzere sekiz farklı sahâbî tarikiyle de nakledilmiştir. Merfû rivâyetlerin sıhhati hakkında yaptığımız inceleme neticesinde rivâyetlerin tamamının isnad açısından kusurlu olduğu tespit edilmiştir. Bu rivâyetlerin sahih olmadığı, bilakis zayıf oldukları ve rivâyetlerin isnadlarında cerh ve ta'dil âlimlerince tenkit edilen râvilerin yer aldığı görülmüştür. Bu sebepten olmalı ki Buhârî ve Müslim *Sübhâneke* ile ilgili herhangi bir merfû rivâyeti eserlerinde tahrir etmemişlerdir.

Sübhâneke duasıyla ilgili mevkûf rivâyetlerin sayısının da bir hayli çok olduğu görülmektedir. Rivâyetler ışığında bu uygulamanın Hz. Ömer başta olmak üzere Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman ve Abdullah b. Mes'ûd tarafından tatbik edildiği ortaya çıkmaktadır. Ancak bu duayla ilgili mevkûf rivâyetler, uygulamanın bilhassa Hz. Ömer'in şahsında tatbik edildiğini haber vermektedir. Çünkü hem ilk dönem hem de sonraki dönem eserlerde çok sayıda tarikte *Sübhâneke* duası Hz. Ömer'in sünneti olarak nakledilmiştir. Ancak Müslim hariç *Kütüb-i sitte* müellifleri Hz. Ömer'in bu uygulamasına dair herhangi

bir rivâyeti eserlerine almamışlardır. *Müslim'* de nakledilen rivâyette ise sadece Hz. Ömer'in yüksek sesle bu duayı okuduğuna vurgu yapılmıştır. Dolayısıyla namazla herhangi bir irtibatı sağlanmamıştır. *Sünen-i erbaa* müelliflerinin Hz. Ömer'in uygulamasına dair herhangi bir rivayeti eserlerine almayı, İmam Şafîi sonrası sünnetin merfû hadisten elde edildiği anlayışının bir tezahürü ve sünen türü eserlerin içeriğinden kaynaklanmış görülmektedir. Diğer taraftan Hz. Ömer'in uygulamasına dair mevkûf rivâyetlerin ilim ehli nezdinde daha çok meşhur olduğu ve bunların isnad açısından genel olarak sahih kabul edildiği ortaya çıkmaktadır. Netice olarak *Sübhâneke* duasıyla ilgili mevkûf rivâyetler, sıhhat bakımından merfû olanlardan daha sağlamdır. Bu durum esasında çok sayıda ilim adamı tarafından da ikrar edilmiştir. Ancak Hz. Ömer'in bu uygulamasının dinde bir tecdid olarak değerlendirilmemesi gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü namaz gibi önemli bir ibadette Hz. Ömer'in kendi reyiyile bu duaya karar vermesi düşünülemez. Bilakis onun, bu tatbikatı Hz. Peygamber'in şahsında gördüğü bir uygulamaya dayandırmış olması kuvvetle muhtemeldir. Bu açıdan Hz. Ömer'in şahsındaki uygulamayı işaret eden mevkûf rivâyetlerin merfû hükmünü taşıyan rivâyetler olduğu söylenebilir.

İftitâh dualarından *Veccehtü* ile ilgili de çok sayıda merfû hadisin beş farklı sahâbi tarikiyle nakledildiği görülmektedir. Bunlar genel olarak Hz. Ali vasıtasıyla nakledilmiş olup bazı eserlerde İbn Abbas, Câbir b. Abdullah, Muhammed b. Mesleme ve Ebû Râfî' kanalıyla da gelmiştir. Hz. Ali kanalıyla nakledilen bu rivâyetler, Buhârî ve İbn Mâce dışında *Kütüb-i sitte* müellifleri tarafından tahrir edilmiştir. Diğer sahâbilerden gelenlerin ise daha çok sonraki dönem eserlerinde kaydedildiği görülmektedir. Sıhhat bakımından Hz. Ali, Câbir b. Abdullah ve Muhammed b. Mesleme kanalıyla nakledilen rivâyetlerin sahih olduğu ve isnadlarında yer alan râvilerin âlimler tarafından tevsik edildiği tespit edilmiştir. Ebû Râfî' kanalıyla nakledilen rivâyetin isnadında yer alan bir râvi hakkında ise müspet ve menfi yönde bazı görüşler bulunduğu için bunun ihtilaf barındırmakla birlikte sahih olan Hz. Ali rivâyetlerinden destek alarak hasen seviyesine çıktığı söylenebilir. *Veccehtü* duasıyla ilgili İbn Abbâs rivâyetleri ise isnad açısından zayıf niteliği taşımaktadır. Ayrıca İbn Abbâs rivâyetinin metin bakımından “ وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا ”

”مُسْلِمًا“ ifadesi dışında diğer *Veccehtü* rivâyetlerinden oldukça farklı bir metne sahip olduğu da görülür.

Allâhümme Bâid duasıyla ilgili rivâyetler ise bilhassa Ebû Hüreyre, nadir de olsa Semüre b. Cündeb kanalıyla merfû olarak nakledilmiştir. Ebû Hüreyre hadisi, kaynaklarda en çok kaydedilen rivâyetlerdendir. Bu hadis, İmâm Mâlik ve Tirmizî dışında *Kütüb-i Tis'a* müelliflerinin tamamı tarafından tahrir edilmiştir. Bu duayı içeren Ebû Hüreyre rivâyetlerinin isnadlarının sahih olduğu; ancak Semüre b. Cündeb kanalıyla nakledilen rivâyetlerin ise zayıf olduğu ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak İftitâh dualarından *Veccehtü* ve *Allâhümme Bâid* duaları hakkında nakledilen merfû rivâyetlerin çoğunluğunun sahih olduğu söylenebilir. Bu duruma İbn Huzeyme, Nevevî ve İbn Hacer gibi bazı âlimler de işaret etmiştir.

Her üç duanın kendi arasında metin bakımından birtakım farklılıklar barındırdığı da ifade edilmelidir. Bu farklılıkların başında ilgili iftitâh duasının hangi namazlarda okunması gerektiği gelir. Çeşitli rivâyetlerde Hz. Peygamber'in ilgili duayı -farz veya nafîle diye herhangi bir kayıt söz konusu olmaksızın- tüm namazlarda okuduğu bildirilirken bir kısmında farz namazlarda, bir kısmında ise nafîle veya gece (teheccüd) namazlarında okuduğu haber verilmiştir. *Veccehtü* rivâyetlerine dair en temel fark bu duanın uzunluğuyla ilgilidir. Bazı kaynaklarda bu dua, uzun bir metinle nakledilmiş ve devamında Hz. Peygamber'in namaz kılma şekli bizlere tasvir edilmiştir.

Rivâyetlerde nakledilen iftitâh dualarının farklılık arz etmesi, fikhî mezheplerin yaklaşımlarını da etkilemiş ve neticede birbirinden farklı tercihler ortaya çıkmıştır. Mâliki âlimler, iftitâh duasıyla namaza başlamanın mekruh olduğunu beyan etmişlerdir. Mâliki âlimlerin bu konudaki delili Hz. Peygamber'in namaza Fâtiha Sûresi ile başladığını bildiren rivâyetlerdir. Mâliki mezhebi dışında diğer üç fikhî mezhep ise iftitâh duasıyla namaza başlamanın sünnet olduğunu ifade etmişlerdir. Bu anlamda Hanefîler ile Hanbelîler, Resûlullah'ın namaza *Sübhâneke* duasıyla başladığını bildiren rivâyetler ile Hz. Ömer'in uygulamasını esas alarak *Sübhâneke* duasını okumayı tercih ederken Şafiîler ise Hz. Ali kanalıyla vârid olan *Veccehtü* duasını okumayı tercih etmişlerdir. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki bu fikhî mezheplerin âlimleri birer duayı merkeze alsalar da diğer iftitâh dualarının okunmasına da karşı

çıkmamış, caiz görmüş ve hatta bazı âlimler bu duaları cem etmenin fazilet açısından daha iyi olduğunu düşünmüşlerdir. Kanaatimizce mezhep âlimlerinin iftitâh duaları hakkında ileri sürdükleri en isabetli görüş; bir duanın merkeze alındıktan sonra diğerleriyle de amel edilmesidir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed bin Hanbel*. thk. Şuayb el-Arnaût, Âdil Mürşid vd. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Aynî, Bedruddîn Mahmûd. *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. 25 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Abdülkâdir Atâ. Beyrut: DKİ, 2003.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed. *Ma'rifetü's-Sünen ve'l-Âsâr*. thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî. 15 Cilt. Kahire: Dâru'l-Vefâ, 1991.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed. *Şu'abü'l-îmân*. thk. Abdülalî Abdülhamîd Hâmid. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed. *Müsnedü'l-Bezzâr*. thk. Mahfûzurrahmân Zeynüllâh, Âdil b. Sa'd. 18 Cilt. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2009.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *et-Târîhu'l-kebîr*. thk. Hâşim en-Nedvî vd. 9 Cilt. Beyrut: DKİ, ts.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *Sahîhu'l-Buhârî*. thk. Mustafa Dîb el-Buğâ. 7 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1993.
- Cezerî, Abdurrahman. *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*. çev. Mehmet Keskin. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2005.
- Çap, Sabri. "Fikhî İhtilaflarda İsnadsız Rivayetlerin Rolü: Sübhâneke Duasındaki 'Ve Celle Senâuke' Örneği". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (15 Haziran 2016), 239-283.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasen. *Sünenü'd-Dârekutnî*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004.

- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh. *Sünenü'd-Dârimî*. thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî. Riyad: Dâru'l-Muğnî, 2000.
- Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Süleymân. *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*. thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türki. 4 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 1999.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as. *Sünenü Ebî Dâvûd*. thk. Şuayb el-Arnaût, Muhammed Kamil Karabelli vd. 7 Cilt. Dımaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed. *Ma'rifetü's-sahâbe*. thk. Âdil b. Yûsuf el-Azâzî. 7 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1998.
- Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, Ahmed. *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsîlî*. thk. Hüseyin Selîm Esed. 14 Cilt. Dımaşk-Beyrut: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs - Dâru's-Sekâfeti'l-Arabiyye, 1992.
- Elbânî, Muhammed Nasıruddîn. *İrvâu'l-ğalîl fî tahrîci ehâdîsi Menâri's-sebîl*. 9 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1979.
- Elbânî, Muhammed Nasıruddîn. *Sahîhu ve Daîfu Sünen-i Ebî Dâvûd*. Kuveyt: Dâru Ğuras, 2002.
- Elbânî, Muhammed Nasıruddîn. *Sıfatu Sâlati'n-Nebî*. Mektebetü'l-Maarif, ts.
- Erdim, Sinan. "Sübhâneke Duâsı Kimin Sünneti?" *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/2 (25 Aralık 2021), 653-671.
- Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh. *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*. thk. Mustafa Abdülkadir Atâ. 5 Cilt. Beyrut: DKİ, 2002.
- Hatîb et-Tebrizî, Muhammed. *Mişkâtü'l-mesâbih*. thk. Muhammed Nasıruddîn Elbânî. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmîyye, 1979.
- Heysemî, Ali b. Ebî Bekr. *Keşfü'l-Estâr 'an Zevâidi'l-Bezzâr 'ale'l-Kütübî's-Sitte*. thk. Habîbürrahmân el-A'zamî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1979.
- Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûreddin. *Mecma'u'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid*. thk. Hüsâmeddin el-Kudsî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî, ts.
- İbn Adî, Ebû Ahmed. *el-Kâmil fî Du'afâ'i'r-Ricâl*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Mu'avvaz. Beyrut: DKİ, 1997.

- İbnü'l-A'râbî, Ahmed b. Muhammed. *Kitabu'l-Mu'cem*. thk. Abdulmuhsin b. İbrâhim el-Hüseynî. Cidde-Riyad: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1997.
- İbn Arrâk, Ebü'l-Hasen Ali. *Tenzîhü's-Şerî'ati'l-Merfû'a 'ani'l-Ahbâri's-Şenî'eti'l-Mevzû'a*. thk. Abdülvehhâb Abdüllatif, Abdullâh Muhammed es-Sıddîk. Beyrut: DKİ, ts.
- İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr Ahmed b. Amr. *el-Âhâd ve'l-Mesânî*. thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire. 6 Cilt. Riyad: Dâru'r-Râye, 1991.
- İbn Ebî Hâtım, Ebû Muhammed Abdurrahmân. *el-Cerh ve't-ta'dîl*. thk. Abdurrahmân b. Yahya el-Muallimî. Beyrut: DKİ, 1952.
- İbn Ebî Hâtım, Ebû Muhammed Abdurrahmân. *Kitabu'l-İlel*. thk. Sa'd b. Abdullah vd. Riyad: Mektebetü'l-Melik Fahd el-Vataniyye, 2006.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr. *el-Musannef*. thk. Muhammed Avvâme. 26 Cilt. Cidde-Dimaşk: Dâru'l-Kible-Müessesetü Ulûmî'l-Kur'ân, 2006.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Ahmed. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Abdülazîz b. Abdillâh b. Bâz vd. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1960.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Ahmed. *Lisânü'l-Mîzân*. thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. Beyrut: Mektebetü'l-Matbû'âtî'l-İslâmiyye, 2002.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Ahmed. *Takrîbü't-Tehzîb*. thk. Muhammed Avvâme. Halep: Dâru'r-Reşîd, 1991.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Ahmed. *Tehzîbü't-Tehzîb*. Haydarâbâd: Matba'atü Dâireti'l-Me'ârifî'n-Nizâmiyye, 1327.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtım. *el-Mecrûhîn Mine'l-Muhaddisîn ve'd-Du'afâ' ve'l-Metrûkîn*. thk. Mahmûd İbrâhim Zâyed. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1992.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed. *Kitâbü's-Sikât*. thk. Muhammed Abdürreşîd. Haydarâbâd: Meclisü Dâireti'l-Me'ârif, 1983.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed. *Sahîhu İbn Hibbân bi-terfîbi İbn Balabân*. thk. Şuayb el-Arnaût. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.

- İbn Huzeyme, Muhammed b. İshâk. *Sahîhu İbni Huzeyme*. thk. Muhammed Mustafâ el-A'zamî. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1980.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâîl. *et-Tekmîl fi'l-cerh ve't-ta'dîl ve ma'rifetü's-sikât ve'd-du'afâ' ve'l-mecâhîl*. thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim. Sana: Merkezü'n-Nu'mân, 2011.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- İbn Maîn, Ebû Zekeriyâ Yahyâ. *Târihu İbn Ma'în*. thk. Ahmed Muhammed Nürseyf. Mekke: İhyâü't-Türâsî'l-İslâmî, 1979.
- İbn Râhûye, Ebû Ya'kûb İshâk. *Müsnedü İshâk bin Râhûye*. thk. Abdülgafûr b. Abdülhak Hüseyin el-Belûşî. Medine: Mektebetü'l-İmân, 1990.
- İbn Receb, Ebü'l-Ferec Abdurrahmân. *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Mahmûd b. Şa'bân vd. Medine: Mektebetü'l-Gurabâi'l-Eseriyye, 1996.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed. *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1982.
- İbn Şâhîn, Ebû Hafs Ömer. *Târihu Esmâ'î'd-Du'afâ' ve'l-Kezzâbîn*. thk. Abdurrahîm Muhammed Ahmed el-Kaşkarî. Medine, 1989.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahmân. *ed-Du'afâ' ve'l-Metrûkîn*. thk. Ebü'l-Fidâ Abdullâh el-Kâdî. Beyrut: DKİ, 1986.
- İbnü'l-Esir, Meciduddin el-Cezerî. *eş-Şâfi fi Şerhi Müsnedi's-Şafii*. thk. Muhammed b. Süleyman vd. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2005.
- İclî, Ebü'l-Hasen Ahmed. *Ma'rifetü's-sikât*. thk. Abdülalîm Abdülazîm el-Bestevî. Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1985.
- Mizzî, Ebü'l-Haccâc Yûsuf. *Tehzîbü'l-Kemâl*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1992.
- Moğultay b. Kılıç, Ebû Abdillâh. *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl fi esmâ'î-ricâl*. thk. Âdil b. Muhammed, Üsâme b. İbrâhim. Kahire: el-Fârûku'l-Hadîsiyye lî't-Tibâ'a ve'n-Neşr, 2001.

- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1991.
- Nâsirüddîn el-Elbânî, Muhammed. *Silsiletü'l-Ehâdîsi'z-Za'ife ve'l-Mevzû'a ve Eseruhe's-Seyyi'ü fi'l-Ümme*. Riyad: Mektebetü'l-Me'ârif, 2004.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed. *ed-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*. thk. Bûrân ed-Dannâvî, Kemâl Yûsuf el-Hût. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1985.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed. *Sünenü'n-Nesâî*. thk. Mektebü Tahkiki't-Türâsi'l-İslâmî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ. *el-Ezkâr*. thk. Abdulkadir el-Arnaûd. Dımaşk: Dâru'l-Mellâh, 1971.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ. *Sahîhu Müslim bi-şerhi'n-Nevevî*. Mısır: el-Matba'atü'l-Mısriyye, 1930.
- San'ânî, Abdürrezzâk b. Hemmâm. *el-Musannef*. thk. Habîbürrahman el-A'zamî. 12 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1983.
- Serahsî, Şemsu'l-Eimme Ebû Sehl Ebû Bekir. *el-Mebsût*. çev. Hüseyin Kayapınar vd. thk. Mustafa Cevat Akşit. İstanbul: Gümüşev Yayınları, 2008.
- Sübkî, Mahmud Muhammed Hattâb. *el-Menhelü'l-Azbi'l-Mevrûd Şerhu Sünen-i Ebî Davûd*. Beyrut: Müessesetu't-Tarihi'l-Arabî, 1394.
- Şâfi'î, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *el-Üm*. thk. Muhammed Zührî en-Neccâr. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1973.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân. *el-Mu'cemü'l-evsat*. thk. Târik b. Avdillah b. Muhammed, Abdülmuhsin b. İbrâhim el-Hüseyinî. Kahire: Dâru'l-Haremeyn, 1995.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdî Abdülmecîd es-Silefî. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân. *Kitâbü'd-Du'â*. thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ. Beyrut: DKİ, 1993.

- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed. *Şerhu Me'âni'l-âsâr*. thk. Muhammed Zührî en-Neccâr, Muhammed Seyyid Câdülhak. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1994.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed. *Şerhu Müşkili'l-âsâr*. thk. Şuayb el-Arnaût. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994.
- Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafâ el-Bâbî, 1977.
- Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ et-. *İlelü't-Tirmiziyyi'l-kebîr*. thk. Subhî es-Sâmerrâî vd. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1989.
- Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed. *ed-Du'afâ'ü'l-kebîr*. thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî. Beyrut: DKİ, 1984.
- Yılmaz, Fetullah. "Sübhâneke Duası "Ve Celle Senâuke" İle Beraber' -Bir Uygulamanın Fikhî Arka Planı". *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/17 (2016), 14-24.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed. *Dîvânü'd-du'afâ' ve'l-metrûkîn*. thk. Hammâd b. Muhammed el-Ensârî. Mekke: Mektebetü'n-Nehdati'l-Hadîse, 1967.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed. *el-Muğnî fi'd-Du'afâ'*. thk. Nûreddîn Itr. Halep: Dâru'l-Me'ârif, 1971.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed. *Mîzânü'l-I'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*. thk. Muhammed Rıdvan Arkasûsî vd. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed ez-. *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnaût, Hüseyin el-Esed vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988.
- Zuhaylî, Vehbe. *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*. çev. Ahmet Efe vd. İstanbul: Feza Yayınları, 1994.